

VIDA ISTVÁN

Az 1945-ös választások és a Független Kisgazda Párt

A parlamenti választások megrendezését a nemzetközi és a hazai politikai helyzet alakulása 1945 kora őszen egyre inkább elkerülhetetlenné tette. A nagyhatalmak potsdami értekezlete — számos kérdésben kialakított közös álláspont és megegyezés ellenére — csak átmeneti enyhülést hozott a nemzetközi kapcsolatokban, a nyugati hatalmak és a Szovjetunió érdekellentéteinek a fasiszta Németország katonai leverése után kibontakozó differenciálódása a nyári hónapokban tovább folytatódott. Augusztus közepén a katonai akciók Távol-Keleten is befejeződtek; a Szovjet Hadsereg mandzsúriai offenzívája, majd az atombomba bevetése Hirosimára a fasiszta Japánt is kapitulációra kényszerítette. Ezzel ismét lekerült a napirendről egy olyan kérdés, amely korábban az összekötő kapocs szerepét játszotta. A jelentős világpolitikai kérdések közül az egyik legjelentősebb változatlanul Kelet- és Délkelet-Európa sorsa volt. A Szovjetunió kelet-európai befolyásának növekedése a másik oldalon egyre fokozódó türelmetlenséget váltott ki, amelynek jelei augusztus folyamán világosan megmutatkoztak. Augusztus elején tartott sajtóértekezletén Truman, az Egyesült Államok elnöke szükségesnek tartotta megismételni azt a régi amerikai álláspontot, amely szerint az Egyesült Államok nem ismeri el a befolyási övezetek létezését, s nem támogatja egyes államok erre vonatkozó igényét.¹ Anglia szintén kifejezést adott nyugtalanságának. Annak ellenére, hogy a júliusi parlamenti választásokon a Munkáspárt jutott hatalomra, Anglia kelet-európai politikája nem változott. Bevin, az új külügyminiszter, augusztus 20-i bemutatkozó beszédében feltűnően durva és megalapozatlan támadást intézett a legyőzött kis államok, Bulgária, Magyarország és Románia ellen. Kijelentette, hogy ezek az országok „az egyik totális államformát a másikkal cserélték fel”, itt nincs demokrácia, ezen államok kormányai nem képviselik a nép többségének véleményét. Megismételte azt a korábbi angolszász követelést, amely szerint a nyugati hatalmak mindaddig nem ismerik el őket diplomáciailag, amíg választások útján át nem alakítják kormányaikat.² Mind a román P. Groza-, mind a bolgár K. Georgiev-kormány baloldali politikai irányvonalat képviseltek, komoly szerepet játszottak a hazájuk demokratikus átépítéséért vívott harcban, külpolitikailag egyértelműen szovjetbarát magatartást tanúsítottak, messzemenően együttműködtek a szovjet vezetés alatt álló Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal. Magyarországon a júliusi kormányátalakítással szintén a demokratikus erők pozíciói erősödtek; a magyar-szovjet kapcsolatok is teljesen zavartalannak mutatkoztak. Persze valójában nem is az volt a kérdés, hogy az angol külügyminiszter tévedett-e avagy nem

¹ New York Times, 1945. aug.

² Szabad Nép, 1945. aug. 22.

a délkelet-európai kisállamok társadalmi rendszerének megítélésében. Fellépésének politikai értelme minden kétséget kizárt: a szabad választások megrendezésétől azt várták, hogy a politikai hatalomban megerősödnek a nyugati orientációjú csoportok, s így segítségükkel korlátozni tudják a Szovjetunió növekvő befolyását.

A nagyhatalmak jaltai konferenciája előírta, hogy a náci Németország volt szövetségeseinek országaiban a háború befejezésével parlamenti választásokat kell tartani. Bulgáriában került volna sor először a jaltai egyezmény alkalmazására. A tervezett demokratikus parlamenti választások azonban elmaradtak. Az angolszász nagyhatalmak a nyugatbarát jobboldali ellenzéki csoportok (N. Petkov és környezete) érdekében beavatkoztak a választási előkészületekbe, s emiatt a szovjet befolyás alatt álló Szövetséges Ellenőrző Bizottság augusztusban a választásokat elhalasztotta. A nemzetközi megállapodások értelmében Magyarországon is választásokat kellett tartani. A bolgár események miatt megrendezésük nemcsak a szovjet külpolitika, hanem Magyarország számára is fontos volt. A magyar kormánynak bizonyítania kellett, hogy szilárdan a demokrácia talaján áll, s a magyar társadalomban a demokratikus átalakulásnak komoly bázisa van.

A magyar parlamenti választások megtartását ugyanakkor a belső viszonyok is sürgették. Az ország súlyosbodó gazdasági helyzete, az erősödő infláció, az államéletben meglevő ideiglenesség felszámolását, a kialakult népi demokratikus rendszer megszilárdítását s általában a politikai viszonyok konszolidációját követelték. Ugyanakkor feloldásra várt az a belső politikai feszültség is, amely abból adódott, hogy a júliusi kormányátalakítással a kormányzati hatalom balra tolódott, s ezzel egyidejűleg a volt uralkodó osztályok és maradványaik, az állami bürokrácia, a közép- és gazdagparaszttság, valamint a középrétegek egyéb csoportjainak aktivizálódásával az osztályerőviszonyokban másirányú változások kezdődtek. A választások lehetőséget nyújtottak a politikai és kormányzati hatalom újraelosztására, ezért kiemelkedő politikai jelentőségre tettek szert.

A magyar politikai életben a parlamenti választások megrendezését a Magyar Kommunista Párt kezdeményezte. A párt vezető szervei május óta több alkalommal is behatóan foglalkoztak a választások megtartásának lehetőségével, s végül úgy döntöttek, hogy a választásokat az őszi hónapokban meg kell tartani. Ebben a döntésben az előbb jelzett kül- és belpolitikai tényezők mellett szerepet játszott az is, hogy arra számítottak: az 1945 nyári rossz termés később növelni fogja az egyébként is súlyos közellátási nehézségeket, s az infláció és egyéb gazdasági bajok a tömegek elégedetlenségét táplálják majd, s ez nem a baloldali erők számára lesz kedvező. A kommunistáknak az volt az elképzelésük, hogy a választásokat két szakaszban bonyolítják le, a nemzetgyűlési választásokat megelőzően a fővárosban megtartják a községi választásokat. A pesti törvényhatósági választásokat főpróbának szánták, miután az MKP legálisan választási küzdelemben még nem vett részt. Emellett azt remélték, hogy a Szociáldemokrata Párttal összefogva Budapesten abszolút többségre tehetnek szert, s ezzel maguk és az egész munkásmozgalom számára kedvezően befolyásolhatják az országos választások eredményét is.³ Rákosi Máttyás, az MKP főtitkára augusztus 20-án bejelentette, hogy a párt szükségesnek tartja a parlamenti választások mielőbbi megtartását.⁴

³ PI. Arch. Mikrofilmtár MKP KV. 81.

⁴ Szabad Nép, 1945. aug. 20.

Az MKP állásfoglalásával a választási előkészületek döntő szakaszba léptek. Augusztus 22-én Erdei Ferenc belügyminiszter a minisztertanács elé terjesztette a budapesti közszéki választásokról szóló rendelet tervezetét, amelyet egyébként kommunista szakemberek dolgoztak ki. A minisztertanács azonban a FKgP és más pártok tiltakozására nem tárgyalta, hanem pártközi értekezlet elé utalta. Tildyék egyébként azt is követelték, hogy a választásokról ne rendeleti úton, hanem törvényalkotással intézkedjenek. A választójogi rendelet előzetes pártközi megbeszélésével a SzEB elnöke, K. Vorosilov is egyetértett.⁵

A választások őszi megrendezésének gondolata az általános, titkos, nőkre is kiterjedő választójog alapján egyetértésre talált a többi demokratikus pártnál is, így elfogadtatása különösebb nehézségbe nem ütközött. Egyetlen kérdés volt csupán — politikai szempontból kétségtelenül kulcskérdés —, amely vitát váltott ki, az, hogy kinek adjanak választójogot ill. kiket zárjanak ki abból. Az augusztus 26—27-én tartott ún. „választójogi” pártközi tárgyalásoknak is ez állt a középpontjában.

A Magyar Kommunista Párt a legszélesebbkörű választójog megadása mellett szállt síkra, s csak arra törekedett, hogy a Ilorthy-rendszer kormány- és szélsőjobboldali pártjai és szervezetei, ill. azok vezetői ne választhassanak, de tagjaik ellen nem kívánt retorzióval élni. Az MKP-t az a politikai megfontolás vezette, hogy ha a választójoggal rendelkezők körének erőteljesebb szűkítése mellett lép fel, akkor olyan látszat keletkezhet, mintha a kommunisták eleve ki akarnák zárni a politikai életből várható ellenfeleiket, úgy tűnnék, mintha erőszakolt, nem demokratikus választást kívánnának. Ezt pedig — miután a közvélemény tekintélyes részében egyébként is erős volt a kommunista-ellenes hangulat — mindenképpen el akarták kerülni.⁶ Az MKP a választójogosultak körének további bővítése érdekében azt javasolta, hogy a választási korhatárt az eredetileg tervezett 21 évről 20 évre szállítsák le. A párttagság korösszetétele a korábbi közvéleménykutató jelentések szerint erősen a fiatalság felé tolódott el, a párt joggal számított ezen rétegek fokozottabb támogatására.⁷

A választói jogosultság kiszélesítése mellett foglalt állást a Független Kisgazda Párt is. Az ellenforradalmi korszak kormány- és szélsőjobboldali pártjainak a választási agitációkból való kizárását a kisgazda vezetők maguk is helyesnek tartották, sőt volt nyilasok, náci pártiak és más reakciós-fasiszta elemek választójogtól való megfosztásának gondolata sem állt távol tőlük, az ezen túlmenő korlátozásokat azonban nem támogatták. A kisgazdák a „nemzeti” ill. „polgári egységfront” kialakítása érdekében a legszélesebb körű választójogot kívánták, lehetőség szerint mindenkit a szavazóurnához akartak engedni, aki nem kompromittálódott túlságosan a régi rendszerben. Ez a törekvésük azonban nem egyszer, szándékuk ellenére, szükségszerűen teret biztosított a jobb- és

⁵ Min. Tan. Irattár. MT. jkv-ek. Az 1945. aug. 28-i ülés jkve.

⁶ PI. Arch. MKP. KV. 81. Később a nyilvánosság előtt, a választójogi törvényjavaslat parlamenti vitájában Révai József szinte védekezve mondotta: „A javaslat második fejezete tizenkét, a választójogból kizáró rendelkezést foglal magában. Mi valamennyit helyeseljük, de hangsúlyozom, hogy ezeknek a kizáró rendelkezéseknek inkább szimbolikus a jelentősége, mint valóságos. Nem akartunk és nem is akarunk tömegeket kizárni a választójogból, az állampolgári jogokból. Azt akarjuk, hogy a fasiszta szervezetek ne vehessenek részt a választási agitációban, ne használhassák ki a népjogokat a maguk céljaira, hogy a demokratikus választójog eszköz legyen a reakció és a fasiszmus kezében a nép ellen” (Id. Ngy. N. Bp. 1945 109. I. 1945. szept. 12-i ülés.)

⁷ Szabad Nép, 1945. aug. 28.

szélsőjobboldali elemek politikai jogainak gyakorlásához. A kisgazda körök voltak azok, amelyek nyomására a rendőri felügyelet alá helyezettek nem veszítették el választójogukat. Ők követelték, hogy módosítsák azt a pontot, amely szerint az 1945. július 1. után nyugatról haza érkezettek nem kaptak volna választójogot, arra hivatkoztak, hogy így a náci haláltáborokban synlődött, a nemzeti ellenállási mozgalomban résztvett személyek nem élhetnek politikai jogaikkal. Ezt sikerült is keresztülvinniök, ami azzal az eredménnyel járt, hogy az összes nyugatos katonatiszt, elmenekült, majd visszatért reakciós tisztviselő választójoghoz jutott. Ugyanakkor, ismét csak azért, hogy minél több szavazót menthessenek meg, a kisgazda politikusok erélyesen felléptek a rendelettervezet jogi-fogalmazási pontatlanságai ellen. Az eredeti tervezetben a szavazatszedő bizottságoknak bizonyítékok alapján bárkit joguk lett volna kizárni. Tildyék követelésére kimondták, hogy a szavazatszedő bizottságnak nincs joga felülvizsgálni senki választójogosultságát. Hasonlóképpen módosították azt a pontot, amely a már összeállított választói névjegyzékből való törlés lehetőségét biztosította volna. Kisgazda követelésre került a rendelettervezetbe, hogy a választások felülvizsgálata az eredetileg elgondolt társadalmi szerv, a „választási tanács” helyett az igazságszolgáltatási intézmények hatáskörébe tartozik. Ez utóbbi javaslatok mögött nem nehéz felismerni a szándékot: megakadályozni az esetleges választási visszaéléseket.⁸

A vezető pártok közül a választójogi vitában a Szociáldemokrata Párt foglalta el a legbaloldaliabb álláspontot. A szociáldemokraták a választójoggal rendelkezők körének megállapításában komoly fenntartással éltek. Ők, mint később nyilvánosságra is hozták, a választójog radikális korlátozását kívánták, nemcsak a nyilas-fasiszta és más szélsőjobboldali pártok tagjait, hanem az 1919 utáni ellenforradalmi kormánypártok, a Bethlen-féle Egységes Párt, a NEP és a MÉP vezetőit, a helyi vezetőségek tagjait is beleértve, távol kívánták tartani az első szabad demokratikus választásoktól.⁹ Az SzDP vezetői azonban állásfoglalásukkal elszigetelődtek, s kénytelenek voltak elfogadni a többi párt elképzeléseit.

A pártközi tárgyaláson elfogadott s így közösnek tekinthető rendelettervezet kompromisszumos jellegű volt. A kisgazda körök, nem minden alap nélkül, mégis a maguk sikerének tekintették. Nekik sikerült ugyanis minden lényeges követelésüket érvényesíteniök, s a munkáspártoknak kellett engedme-

⁸ Kis Újság, 1945. aug. 28., 29. A FKGP-ben a választójoggal kapcsolatban is különböző elképzelések merültek fel. A párt baloldali értelmiségi csoportja radikálisabb, következetesebb álláspontot foglalt el, mint a hivatalos elképzelések. A pártvezetőség megbízásából, az e körökhöz tartozó Gulácsy György már 1945 május végén kidolgozott egy választójogi tervezetet. A Gulácsy-féle tervezet az általános, titkos, nőkre is kiterjedő lajstromos szavazással viszonylag kislétszámú (180 fős) nemzetgyűlés megválasztását javasolta. A választási korhatárt 21 évben jelölte meg, s a szavazás kötelezővé tételét szorgalmazta. Ki kívánta zárni a választójogból nemcsak a nyilasokat, volksbundistákat, németbarátokat, hanem az 1935 utáni kormánypártok, a NEP és a MÉP képviselőit, országos és kerületi vezetőit, valamint vezetőségi tagjait is, s ezen túlmenően mindazokat, akiket a felszabadulás után nem igazoltak, vagy a népbíróság elítélt, még akkor is, ha az ítélet nem volt jogerős. Gulácsyék tehát jelentősen szűkítették volna a választási jogokkal rendelkezők körét. Ha ezek az elképzelések megvalósultak volna, akkor nem jutott volna mandátumhoz pl. Sulyok Dezső, Drózy Győző és még sokan mások. Hogy a tervezet nem vált a párt hivatalos álláspontjává, az egyrészt a politikai helyzet megváltozásával függött össze, másrészt azzal, hogy a baloldali értelmiségi csoport befolyása a pártban csökkent. (Választójogi alapelvek. Bpest. 1945. máj. 22. Gulácsy György tulajdonában.)

⁹ Ld. Justus Pál felszólalását a választójogi törvényjavaslat parlamenti vitájában. Ngy. N. Az 1945. 126. l., 1945. szept. 12-i ülés.)

nyeket tenniük.¹⁰ Amíg az SzDP túlzottan radikális álláspontra helyezkedett, az MKP — megítélésünk szerint — a szükségesnél nagyobb engedményeket tett. A koalíciós partnerek által átdolgozott rendelet augusztus 28., majd augusztus 31-én ismét minisztertanács elé került, s az apró stiláris észrevételektől eltekintve, lényegében változatlanul elfogadta. Az augusztus 28-i minisztertanácscon egyedül a volt horthysta politikus, gr. Teleki Géza próbálkozott meg azzal, hogy a választások szükségességét és időszerűségét kétségbe vonja, álláspontjával azonban teljesen magára maradt.¹¹ A budapesti községi választásokról intézkedő kormányrendelet (7460/1945 sz.) hamarosan megjelent.¹²

Az országos választásokról az előzetes pártközi megállapodások értelmében nem rendeleti úton, hanem törvényes úton intézkedtek. A választójogi törvényjavaslat csaknem teljesen azonos volt a budapesti községi választásokról szóló rendelettel. Elfogadására és törvénybe iktatására az ideiglenes nemzetgyűlés szeptemberi ülészakán került sor.

A választásról szóló 1945/VIII. tc., amely a magyar közjog által ismert legdemokratikusabb törvény volt, kimondta, hogy minden 20 éven felüli magyar állampolgár választójoggal rendelkezik. Kivételt képeznek — elmebetegtől és köztörvényes bűnözőktől eltekintve — azok, akik háborús vagy népellenes bűnököt követtek el, a fegyverszüneti szerződés által betiltott egykori kormány és szélsőjobboldali fasiszta pártok vezető tisztségviselői voltak, vagy akiket az igazoló bizottság, illetve a népbíróság jogerősen elítélt. A törvény lehetővé tette, hogy az Országos Nemzeti Bizottság engedélyével a MNFF tagjain kívül más pártok is indulhassanak. Előírta, hogy a budapesti törvényhatósági választásokat október 7-én, a nemzetgyűlési választásokat november 4-én kell megtartani.¹³ A választójogi törvényjavaslat elfogadásával a magyar politikai élet központjába két hónapra a választási harc került.

A budapesti törvényhatósági választások

A kisközönség körökét nem érte váratlanul a választások meghirdetése. A felszabadulás első percétől kezdve készültek a nagy lehetőségekre. Az adott politikai viszonyok között a választási győzelem megszerzése volt az egyetlen lehetséges eszköz arra, hogy indulási hátrányukat behozzák, a politikai és kormányzati hatalomban való eddigi részesedési arányukat számukra előnyösen megváltoztathassák.

A Kisközönség Pártban a kétfordulós választási rendszer, a budapesti községi választások előrebocsátása azonban nem talált osztatlan elismerésre, de miután mindenképpen választani akartak, nem emeltek kifogást ellene. Abban többé-kevésbé nem kételkedtek, hogy vidéken különösebb nehézség nélkül megszerzik az abszolút többséget, Budapesten azonban távolról sem voltak olyan biztosak önmagukban. Jóllehet egyes kisközönség politikuskok, mint pl. Balogh páter, a fővárosban is az abszolút többség megszerzését jósolták, s nem kevesen bíztak a 40%-os relatív fölény elérésében is,¹⁴ a pártvezetőség borulátóbban értékelte a

¹⁰ Tildy egy kisközönség nagygyűlésen örömmel közölte: „A FKGP a pártközi tárgyalásokon sikeresen képviselte álláspontját, ... a letárgyalt 16 paragrafusból kivettünk minden olyan intézkedést, amelyet nem tartottunk összeegyeztethetőnek a szabadsággal”. Kijelentette, hogy nemcsak a parasztság érdekeit, hanem a „városi polgárság szempontjait” is érvényesítették. (Független Kisközönség Párt tudósítója. 1945. aug. 27. Pí. Arch. 285 f. 2/10.)

¹¹ Ld.: Min. Tan. Irattár jkv-ek. Az 1945. aug. 28-i és 31-i ülés jkv-e.

¹² Ld.: Magyar Közlöny, 1945. szept. 1.

¹³ Magyar Törvény Tár. 1945—46.

¹⁴ Kis Újság, 1945. szept. 14.

lehetőségeket. Jellemző, hogy Tildy Zoltán, a párt vezére, a nyilvánosság előtt nem nyilatkozott a párt választási esélyeiről. Mások, mint pl. Nagy Ferenc, ha állást foglaltak, annak a meggyőződésüknek adtak hangot, hogy még ezt a relatív többséget sem szerzik meg. „Budapesten előfordulhat olyan eredmény is — mondotta a párt centrumának vezetője —, hogy mi kisgazdák nem leszünk többségben a többi párttal szemben. Erről vidéki közvéleményünket már felvilágosítottuk.”¹⁵ Miből származott ez az önbizalomhiány? Mindenekelőtt abból, hogy a kisgazda pártvezetés alaposan félreértette a választások előtt kialakult politikai helyzetet.

1945 nyárutóján Magyarországon a politikai hangulat a munkáspártok növekvő népszerűségéről tanúskodott. Gyűléseik hatalmas és lelkes tömegek részvételével zajlottak le. Az ország újjáépítése érdekében kifejtett erőfeszítéseik mellett olyan sikereket is magukénak vallhattak, mint pl. a nagy belső feszültséget okozó hadifogolykérdés rendezésének kezdeményezése; az MKP közbenjárására a Szovjetunió — még a békeszerződés megkötése előtt — hozzájárult a szovjetellenes háborúban fogságba esett katonák hazaengedéséhez.¹⁶ A két munkáspárt között a kapcsolat zavartalannak mutatkozott, a SzDP, némi ingadozás után, beleegyezett abba, hogy a két munkáspárt együttesen vegyen részt a budapesti törvényhatósági választáson.¹⁷ A választási szövetség nyilvánosságra hozatala nagy feltűnést keltett, s erősítette azt a látszatot, hogy a munkáspártok a fővárosban nagy fölényrel nyerik meg a választási küzdelmet. Ezt a vélekedést a korabeli közvéleménykutató felmérések is alátámasztották. Egy szeptember elején készült adatszolgáltatás szerint a megkérdezettek 48⁰/₀-a a munkásegységfront, 16⁰/₀-a FKGP győzelmét várta.¹⁸

Az MKP és SzDP fokozódó együttműködése, az általános hangulat, a választások várható kimenetele zavart és nyugtalantságot okozott a kisgazda körökben. Akkor még nem lehetett tudni, hogy lent, a társadalmi élet mélyvízeiben mások a viszonyok. Idegességükhöz az is hozzájárult, hogy a párt fennállása óta Budapesten még nem vett részt választásokon, s nem tudhatták, hogy a budapesti polgárság hogyan fogadja őket. A FKGP, noha igen gyors ütemben épült ki a fővárosban, a munkáspártokhoz képest nem jelenthetett komoly erőt. A kisgazda vezérkar jól tudta, hogy a munkásegység-lista győzelme politikailag sok vonatkozásban új helyzetet teremtene a hatalom birtoklásáért folyó harcban, s nyilvánvalóan hatással lenne az országos választások kimenetelére is. Ismét megerősödött abbéli félelmük, hogy a munkáspárti többség Budapesten meggyorsíthatja a magyar népi demokratikus átalakulás menetét, közelebb hozhatja a munkásosztály hatalomátvételét. Azzal viszont teljesen tisztában voltak, hogy ilyen körülmények között a FKGP nem maradhat fenn, vagy ha meg is őrizné létét, jelentéktelenné zsugorodnék. Mindebből adódóan, a budapesti törvényhatósági választások a kisgazda pártvezetés számára különleges politikai jelentőségre tettek szert.

A választási előkészületek az augusztus 20-i nagyválasztmányi ülés után újabb lendületet vettek. „Minden időt a választásokra kell fordítani” — hangzott a pártvezetőség nevében Tildy utasítása.¹⁹ A politikai és személyi ellentéteket

¹⁵ Nagy Ferenc beszéde a mérnök-nagygyűlésen a pártközpontban. Független Kisgazdapárt Tudósítója. 1945. szept. 26. (Pl. Arch. 285 f. 2/10.)

¹⁶ Szabad Nép, 1945. aug. 22.

¹⁷ Szabad Nép, 1945. aug. 28.

¹⁸ Szabad Nép, 1945. szept. 12.

¹⁹ Kis Újság, 1945. szept. 7.

felretették, minden pártbeli frakció összefogott a tisztas választási eredmény elé-
rése érdekében. A pártapparátus átszervezésére vonatkozó tervek megvalósítását
elhalasztották. A pártvezetőség igyekezett minden rendelkezésére álló erőt
mozgósítani, s fellépett a belső ellentéteket élező törekvések ellen. Jellemző,
hogy amikor Csornoky Viktor, a párt budapesti főtitkára, Tildy bizalmasa,
jórészt pletykák, de főleg a feléje áramló bizalmatlanság miatt benyújtotta le-
mondását, azt a pártegység megőrzése érdekében nem fogadták el, jóllehet
Csornoky Nagy Ferenc és környezete sem kedvelte és szabadulni szeretett volna
tőle.²⁰ Elutasították a jobbszárny nyugatbarát-eckhardtista köreinek azt az
elképzelését is, hogy a választások előtt Politika címmel külön pártlapot indít-
son. Fodor Lajos zugújságíró, egy politikai kalandor, aki már a 30-as évek második
felében Eckhardt körül forgolódott, Nagy Ferenchez írott levelében nyíltan meg-
mondja, hogy a lap Tildy demokratikus politikáját támadná, a jobboldal és
részben a centrum szócsöve lenne: „Mi nagyon sokan, akik hívei és barátai va-
gyunk és leszünk mindenkor Tibornak (Eckhardt — V. I.) és politikájának, visz-
szahúzódnunk — és megdöbbenéssel, aggódással figyeltük és néztük Zoltán (Tildy —
V. I.) gyászos és szomorú szereplését és állítjuk, hogy még az ostrom sem tett annyi
kárt az országnak, a magyarság összességének, mint az ő szerencsétlen szereplése,
beszédei, tettei, működése. Ha tehát lapom, mint a párt reggeli lapja jelennek meg,
úgy annak irányá pártszempontból Tibor — illetve a Te és kizárólagosan csak a
Te általad képviselt politika — Vasáry István és barátaink felfogását és politi-
káját propagálná az ország érdekében és semmi esetre sem adna hangot Zoltán
klikkjének. Külpolitikailag pedig, mint az „Új szó”, az orosz hadsereg hivatalos
lapja, a Politika, mint a párt hivatalos lapja az angolszászok barátságát igye-
keznék az ország javára megszerezni, — ápolni és kifejleszteni.”²¹

A budapesti pártközpontban a választási kampány irányítására, a titkárságot
kiegészítve, egy 40 tagú „stábot” hoztak létre. Ennek élére Csornoky
Viktort, Tildy vejét állították. A propaganda-főnök Gyulai László, aki a háború
alatt Antal István propagandaminisztériumában dolgozott, a szervezés vezetője
Bognár József, akkor a fiatal jobboldali értelmiségi csoport egyik vezéralakja, a
választási adminisztráció vezetője Jékely László, Tildy személyi titkára lettek.
A választásokat vezető bizottság élére Varga Béla, a Budapesti Központ elnöke
került, aki funkciójánál és aktivitásánál fogva az egész választási hadjáratban
központi szerepet játszott.²²

Az előkészületek során rendbehozták a kiscgazda kerületi szerveket, újjá-
szervezték, kiegészítették és megerősítették a kerületi vezetőségeket. Ezek
személyi összetételének alapján jobboldali jellege nem változott.²³ Hozzá-
kezdtek a törvényhatósági jelölő listák összeállításához. A jelöltek kiválasztásá-
nál arra törekedtek, hogy lehetőleg minden társadalmi réteg képviselve legyen.

Különösen nagy gondot fordítottak a választói névjegyzék összeállítására
és ellenőrzésére. A választójoggal rendelkezők jegyzékbe vétele az ún. összeíró
bizottságok hatáskörébe tartozott, s ezek a szervek voltak illetékesek a választói

²⁰ „Meggyőződésem szerint személyem körül az atmoszféra oly mértékben van elmérge-
sedve, és a Párt Országos Vezetőségének több tagja részéről személyemmel szemben oly nagy-
fokú az elsősorban politikai bizalmatlanság, hogy további pártbeli szereplésem csak akadályozná
a Független Kiscgazda Párt jelenlegi választási előkészületeit” — indokolta tettét Csornoky
Viktor lemondó levelében. (OL. NDO. U. M. Nagy F. fél. hiv. lev. Csornoky V. 1945. aug. 28-án
kelt levele.)

²¹ OL. NDO. U. M. Nagy F. fél. hiv. lev. 1945. Fodor Lajos 1945. szept. 5-i levele.

²² Kis Újság, 1945. nov. 3.

²³ Kis Újság, 1945. aug. 29.

jogosultság eldöntésére is. A választók körének összeállításában nagy szerep jutott a háztömb-megbízottaknak, gyakorlatilag a munka dandárja rájuk hárult. A házmegbízottak nagy része Budapesten azonban a munkáspártokhoz tartozott. Ők, s az összeíró bizottságok más baloldali tagjai osztályösztöneiket követve felléptek a reakciós, fasiszta, a múlt rendszerben kompromittált elemek politikai jogainak megfosztásáért, nem egyszer a rendelet és a munkáspártok álláspontja szabta határokon túl is.²⁴ A FKgP viszont a rendelet szigorú betartása mellett szállt síkra. A kisgazdák, akiket a Horthy-rendszerben a választási csalások, a panamák és a visszaélések oly gyakran sújtották, most ismét attól tartottak, hogy ők lesznek a vesztesek, a munkáspártok és a még nem demokratizálódott reakciós közigazgatás ismét a régi módszerekkel fog élni. Így a választási névjegyzék összeállítása a politikai küzdelem egyik területévé vált. A FKgP számára minden egyes szavazat fontos volt, s igyekezett minél több választót megmenteni. A Budapesti Központ pl. felszólította a tagságot, hogy ha valakit kizárnak a hivatalos névjegyzékből, azonnal közzölje, mert ilyen esetekben a pártközpont maga jár el az érintettek választójogának visszaszerzése érdekében. Sőt, ha a helyi kisgazdaszervek megtudták, hogy valakit nem vettek fel az összeírólapra, meg sem várva az illető jelentkezését, ők maguk kérték, jelentse kizárásának okait.²⁵ A kisgazda sajtó szerint a választások időszakában —az országos választásokat is beleértve— a FKgP 60—100 000 esetben járt el a választási névjegyzék elleni „vétségek” miatt. Ezt a számot túlzottnak tartjuk, de így is jól jelzi a névjegyzékek körüli politikai összecsapások méreteit.

A kisgazda pártvezetés a választói névjegyzék körüli összeütközéseket az általános ideges hangulatban túlértékeltte, s abban a „hatósági erőszak” megnyilvánulását és a munkáspártok további térdnyerését látta. A Kis Újság már augusztus utolsó napjaiban, akkor, amikor még szinte el sem kezdődött a névjegyzék összeállítása, „Felelőtlen összeírási kísérletek” címmel arról tudósított, hogy szerinte visszaélések történnek, mert egyes helyeken a házmegbízottak adatokat gyűjtöttek a lakók pártállásáról.²⁶ Néhány nap múlva a lap a házmegbízottakat támadta meg, s közölte, hogy Tildy pártközi értekezlet összehívását sürgette az egész házmegbízotti intézmény felülvizsgálatára.²⁷ Miután ez nem sikerült, s a következő napokban a FKgP tovább romlani látta helyzetét, határozottabb fellépésre szánta el magát.

A FKgP önálló kezdeményezését a belpolitikai viszonyok mellett külpolitikai tényezők is motiválták. Egyrészt a nevezetes Bevin-nyilatkozat, amelyből a kisgazda körök helyesen olvasták ki, hogy Anglia a kelet-európai országokban nem nézi jó szemmel a radikális demokratikus átalakulást és a Szovjetunió erősödő befolyását, tehát a polgári politika számára a lehetőségek nagyobbak, mint esetleg gondolnák. Másrészt az komoly hatást váltott ki az egykori fajvédő kisgazda vezérnek, Eckhardt Tibornak az Egyesült Államokból érkezett levele. Ebben a levélben Eckhardt politikai tanácsokkal látta el híveit, különösen a

²⁴ Pestújhelyen pl. a munkáspártok kifogásolták, hogy a helyi FKgP olyanokat javasolt a választói névjegyzékbe, akik közül az egyik helyi MÉP vezető, a másik volksbundista, a harmadik levante-oktató volt, a negyedik ellenforradalmi korszakban választásokot vezetett. A munkáspárti panasznak azonban nem adtak helyt, a FKgP a rendeletre hivatkozva elérte, hogy a kifogásoltakat felvették a névjegyzékre. (Pest és Nógrád megyei Állami Levéltár. Főispáni El. iratok (res) 1945, 1945 /1947/ eln.)

²⁵ A FKgP II. ker. szervezetének röpirata. 1945. szept. 17. OSzK. Aprónyomtatványtár. Vegyes apró nyomtatványok. 1945.

²⁶ Kis Újság, 1945. aug. 29.

²⁷ Kis Újság, 1945. aug. 31.

rendőrség feletti ellenőrzés megszerzésének fontosságára hívta fel figyelmüket, s egyben a nyugati hatalmak növekvő érdeklődéséről tájékoztatta őket.²⁸ A belpolitikai akció mikéntje tekintetében azonban a párton belül eltértek a vélemények.

Tildy Zoltán, a FKgP vezetője, az általa képviselt demokratikus törekvések szellemében a párt nehézségeit és „sérélméit” a többi párttal közösen kívánta megoldani. Tildy még a választások időpontjának nyilvánosságra hozatalát megelőzően javaslattal fordult Rákosi Mátyáshoz, az MKP főtitkárához, hogy a választások előtt a három nagy párt vezetői üljenek össze és kíséreljenek meg olyan megállapodásokat kötni, amelyekkel elejét vehetnék a demokratikus pártok közötti viszony elmérgesedésének. Ennek az elgondolásnak volt egy kimondatlan taktikai célja is: ha a koalíciós partnerek a választások előtt közös megállapodásokat kötnek, tehát gyakorlatilag együtt vesznek részt a választási kampányban, akkor a baloldal várható budapesti többsége nem csupán a munkáspártok, hanem az egész koalíció sikere lesz, vagy politikailag legalább is ilyen értelemben lehet feltüntetni. Ha a koalíción belüli erőviszonyok lényegesebben nem változnak meg, akkor a budapesti községi választások nem gyakorolnának számottevő hatást az országos választások kimenetelére. A pártban hozzá is kezdtek egy ilyen „egység-terv” kidolgozásához, amely az együttműködés feltételeit tartalmazta volna. A kisgazdák azt tervezték, hogy az együttműködést a „munkás paraszt egység” megnyilvánulásaként népszerűsítik.²⁹ Az MKP azonban bizalmatlanul fogadta Tildy kezdeményezését, nem látván világosan az ellenfél szándékait, várakozó álláspontra helyezkedett.

A Nagy Ferenc és környezete, valamint a hozzájuk kötődő jobboldali csoportok, amelyek augusztus folyamán, de különösen a nagyválasztmányi ülés után előrenyomultak a pártban, az önállóbb és határozottabb kisgazda politika mellett szálltak síkra. A párt érdekeinek érvényesítésére késznek mutatkoztak szembefordulni a koalíciós partnerekkel is. Változatlanul folytatták propagandahadjáratukat a választások „tisztasága” és „erőszakmentessége” mellett, sőt odáig is elmentek, hogy Varga Béla kijelentette: „... hogy ha a választás nem tiszta demokratikus eszközzel fog lefolyni, akkor élni fogunk az ultimáció elvével, nem megyünk bele a választásokba.”³⁰

A FKgP látványos fellépésére a nemzetgyűlés szeptember 12-i ülésén, a választójogi törvényjavaslat vitájában került sor. Itt Tildy a párt nevében a nyilvánosság előtt megismételte a demokratikus pártok együttműködésének megszilárdítására vonatkozó javaslatait: „A magam részéről nagyon szükségesnek tartanám, ha mi, a Magyar Nemzeti Független Front pártjai tudnánk egy komoly, becsületes tárgyi megegyezést kötni a jövődő politikánknak legalább legfőbb tételei tekintetében. Ha ezt a választások előtt vagy a választások alatt meg tudjuk kötni, kevesebb értelme lesz a választási harc kiélezésének. Mindenesetre azonban jelentsük ki mindannyian, hogy a jövődő kormányzást is koalíciós kormányzásnak akarjuk (Rákosi Mátyás [KP]: *Úgy van! általános helyeslés és taps a Ház minden oldalán*), amelynek belső problémáit is nem az dönti majd el, hogy egyik vagy másik párt két, három vagy tíz mandátummal többet hoz a nemzetgyűlésbe; ha tudatában vagyunk annak, hogy az országot csak együtt tudjuk felépíteni, akkor ebben a tudatban vigyük ezt a választást.” Ugyanakkor a baloldallal való együttműködési készség kifejezésre juttatásával egyidejűleg

²⁸ PI Arch. 274—7/216.

²⁹ PI. Arch. Mikrofilmtár MKP KV. 81.

³⁰ Kis Újság, 1945. szept. 5.

megismételte azt a kigazda fenyegetést, hogy ha a demokratikus rendőrség nem biztosítja a választások tisztaságát, akkor a FKgP nem vesz részt a választásokon. Sőt két követelést is előterjesztett. Egyrészt sürgette, hogy pártközi megállapodás útján módosítsák az 138 000. sz. internálási rendeletet, amely elsősorban fasisztákra, háborús és népellenes bűntetteket elkövetőkre vonatkozott, de amely kigazda felfogás szerint tág értelmezési lehetősége alapján mások, a Kigazdapárt helyi parasztvezetőinek a letartóztatására is lehetőséget nyújtott. Másrészt követelte, hogy az ideiglenes kormány a rendőrség felett rendelkező szervek egyikét adja át a FKgP-nak.³¹ A Tildy által előterjesztett igényekhez a „bizonyító anyagot” a jobboldali befolyás alatt álló Kis Újság szállította. A FKgP hivatalos orgánumának aznapi számában, első oldalon közlemény jelent meg, amely arról tájékoztatót, hogy a pártnak nagyszámú olyan adat van a birtokában, amelyek „a választási névjegyzék összeállításával kapcsolatos megfélemlítésről, választási visszaélésekről, a titkosság előzetes kijátszásáról szólnak”. A cikk ezekért a visszaélésekért nyíltan a kommunistákat, elsősorban az MKP-hez tartozó házmegbízottakat tette felelőssé.³²

A Kommunista Párt és a többi demokratikus pártok ilyen körülmények között a FKgP akciójában nem az együttműködési készség erősödését, hanem a fenyegetőzést, a párt erősödő jobbra tolódását látták. Az MKP határozottan visszautasította a Kis Újság által mondottakat s magabiztosan jelentette ki: „A munkáspártok lenyűgöző győzelme előre veti árnyékát és a reakció riadtan nyúl a legpiszkosabb eszközökhöz, mert a választások hitelességének megtámadásával nemcsak a munkáspártokat, hanem — és elsősorban — Magyarországot is megtámadja.”³³

A FKgP szűkebb vezetősége, mint jeleztük, munkáspárti győzelemre számított a pesti községi választásokon. Ezt csak a legszélesebb polgári-paraszti egységfront megteremtésével lehetett ellensúlyozni. A kigazdák választási taktikája éppen ezt tűzte ki célul. A „polgári egységfront” megteremtése szemben az előretörő munkásosztállyal, nem jelentett új felismerést, a pártban, hiszen a felszabadulás óta ennek figyelembe vételével politizáltak, most azonban különös hangsúlyt kapott. Hogy a választási vereséget elkerülje a kialakult osztályerőviszonyok logikájából adódóan a kigazda vezetés egyre inkább a jobboldali rétegekkel való összefogás felé szorult. Ez megmutatkozott már a választójogi rendelet és a törvényjavaslat vitájában követett magatartásában és különösen az internálási rendelet megváltoztatásáért indított akciójában. A „nemzeti” ill. „polgári egységfront” kialakítását változatlanul két síkon kívánták megvalósítani: egyrészt szervezeten, másrészt politikailag. A FKgP monopolhelyzetét és szervezeti egységét továbbra is fenn akarták tartani, s ezért felléptek az önálló polgári pártalakítási törekvések ellen. Sulyok Dezső, a FKgP egyik ismert vezetője pl., amikor 1945 szeptemberében, Mindszenty tárgyalásokat folytatott vele egy katolikus politikai párt megalakításáról, azzal érvelt, hogy nem tartja „időszerűnek a Demokrata Néppárt mostani szervezkedését, mert jelenleg az csak a polgári arcvonal egységét bontja meg”. „A polgári egységet feltétlenül elébehelyezem a gyors szervezkedésnek, és éppen ezért

³¹ Id. Ngy. N. Bpest. 1945. 112—113. l.

³² A FKgP szept. 12-i fellépésének összehangolt és szervezett voltára Nagy Ferenc is utalt egy alkalommal. Egy népgyűlésen kijelentette, hogy „a pártot ért támadásokra csak a budapesti választások első idejében válaszoltunk, amikor már olyan mértékű támadások indultak meg, hogy — ha nem válaszoltunk volna — joggal gyávaságot tételeztek volna fel rólunk szerte az országban.” (Kis Újság, 1945. nov. 4.)

³³ Szabad Nép, 1945. szept. 12.

kértem a püspök urat, engedjen érvelésemnek, és tekintse a kérdést olyannak, mint ami most nem időszerű” — mondotta.³⁴ Emellett kisebb politikai csoportosulásokkal, amelyek kívül szorultak a MNFF-en s jobbra álltak a FKgP-tól, közvetlen kapcsolatokat építettek ki és igyekeztek őket a párt támogatására megnyerni. Varga Béla pl. 1945 augusztusában a hazai katolicizmus „balszárnyát” alkotó, de a magyar munkásmozgalomban reakciós szerepet játszó keresztényszocialista mozgalom vezetőivel megállapodott, hogy a BÉSZKÁRT-nál levő keresztény szocialisták belépnek a FKgP-ba és a választásokon a pártot fogják támogatni s ennek fejében a FKgP mandátumot biztosít számukra.³⁵ Hasonló jellegű tárgyalásokra került sor más jobboldali csoportokkal is. Emellett a kisgazda körök egyéb politikai szövetségeseket is kerestek.

Új mozzanat, hogy minden eddiginél nagyobb mértékben bevonták a választási előkészületekbe az egyházakat, s komoly feladatokat bíztek rájuk. A reakciós és antidemokratikus klerikális körökkel a FKgP kapcsolatai a felszabadulás után szorosabbra fűződtek, nemcsak személyi vonatkozásban, hanem úgy is, hogy az egyház, főleg a Dunántúlon, közvetlen segítséget nyújtott a párt szervező munkájában. A kisgazdák elsősorban személyi támogatást vártak az egyháztól, azt kérték, hogy papokat jelölhessenek a parlamentbe és a fővárosi törvényhatósági bizottságba. „...nem közömbös pártunknak sem — írta az lún. Hám-Saláta csoport egyik tagja Esztergomba —, hogy bátor szószólói vegyenek a városatyák soraiban, akik gátlói lesznek majd minden olyan törekvésnek, amely nem egyeztethető össze a pártunk által erőteljesen képviselt polipári gondolattal.”³⁶ Mindszenty és környezete maga is felismerte, hogy az adott eolitikai helyzetben az egyháznak feltétlenül a FKgP-t kell támogatnia. Meggyezést kötöttek Varga Bélával, hogy közreműködésével jelölik „a megbízható egitimistákat”, hozzájárulnak a politikai szerepet vállalni akaró papok kéréséhez. A katolikus egyház befolyása alatt álló politikai csoportok — Barankovics-féle Néppárt, Schlachta-féle Keresztény Női Tábor — a Pálffy-féle Néppárt kivételével — önállóan nem indultak, hanem az FKgP-ot támogatták. A katolikus klérus azonban nemcsak személyi és szervezeti téren nyújtott segítséget, hanem közvetlenül is részt vett a választási agitációs és propagandahadjárásban. A papok aktívan agitáltak a kisgazda lista mellett, felhasználva a szószéket és más fórumokat, nemegyszer magát a gyóntatószéket is.³⁷

A FKgP a felekezeti egység létrehozása érdekében nemcsak a katolikus klérust igyekezett megnyerni, hanem a református és evangélikus egyházat is. Beretzky Albert magasrangú református egyházi személyiség, kultusz-államtitkár, Tildy rokona, a budapesti községi választások előtt levelet intézett az ország összes református és evangélikus lelkipásztoraihoz, amelyben közvetett formában felszólította őket, hogy támogassák a Kisgazda Pártot.³⁸ A kérés nem maradt teljesítetlen.

³⁴ Kis Újság, 1945. szept. 15.

³⁵ Kerületi Bíróság. B. III 0054/1958 IX. 30. sz. — Idézi *Hollós Ervin*: Kik voltak és mit akartak? Bpest. Kossuth. 1967. A keresztényszocialista vezetők, Romvári István, Halpert József, Agócs Lajos az 1956-os ellenforradalom idején ismét feltűntek, akkor a Keresztény Néppárt újjászervezéséhez kezdtek hozzá.

³⁶ E. H. L. 2575/1945. Idézi: *Orbán Sándor*: Egyház és állam 1945—1950. Bpest. 1962. 84. l.

³⁷ A FKgP és a katolikus egyház kapcsolatára lásd bővebben: *Orbán Sándor*: i. m. 82—87. l.

³⁸ Beretzky Albert levele a református és evangélikus lelkészekhez. 1945. szept. 27. A Református Lelkészegyesület (elnöke dr. Ravasz László) körlevele. 1945. okt. 3. (OszK Aprónyomtatványtár. Vegyes aprónyomtatványok. 1946).

A polgári egységfront megteremtését szolgálta a párt választási agitációs és propagandahadjárata is. Mint már jeleztük, a kisgazda vezetést határozottan zavarta, hogy a városi polgárság jelentős része passzívan viselkedett, nem kapcsolódott be a közeletbe, pontosabban nem részesítette olyan támogatásban a FKgP-ot, mint várták,³⁹ s emiatt a párt a fővárosban viszonylag erőtlen maradt.

A választási agitáció elsődleges célja az volt, hogy a „tétovázó polgárt” mozgásba hozza. „Munkás egység helyett demokratikus polgár egység szükséges” — adta ki a jelszót Nagy Ferenc a választási kampány kezdetén. „Nem plakát-ragasztás és aszfalt mázolás kell — hangoztatta —, hanem a polgári öntudat felébresztése. És most választ adhat a polgárság arra a vádra is, hogy ő gyáva, tunya és tehetetlen.” Hozzáfűzte: „Most sok forog kockán, most nem lehet sorsára bízni a tétovázó polgárt.”⁴⁰

A polgári rétegek társadalmi közérzete és politikai felfogása, ide értve a nagyburzsoáziát, az állami bürokráciát, az értelmiség különböző csoportjait, a kispolgárságot, sőt a földbirtokos osztályok maradványait is, — a népi demokratikus átalakulás egy éve alatt viszonylag kevésbé módosult, alapjában véve változatlan maradt. A középrétegek egy részében vitathatatlanul megindult egy liberizálódási folyamat, a népi demokráciához való közeledés, annak támogatása és igenlése, de a többség, főleg az ún. „úri középosztály” tömegeinek érzései, gondolkodásmódja, politikai felfogása csak igen lassan, szinte alig észrevehetően változott. Ezek nem tudtak eligazodni a népi demokrácia új rendjében, nem értették, hogy mi zajlik körülöttük, ellenségesen vagy közömbösen álltak szemben az új demokratikus rendszerrel. Nem hittek a demokratikus átalakulás tartósságában, átmenetinek tekintették azt, amely után ismét visszatér a hagyományos osztályrend, a régi ellenforradalmi diktatúra. Az 1944 őszi fordulat jellege s az azt követő békés politikai fejlődés részben eltakarta szemük elől azt, hogy Magyarországon egy teljesen új politikai fejlődés, forradalmi átalakulás bontakozik ki.⁴¹ Kétségtelenül mérséklődött a munkásosztály azonnali hatalomátvételtől való félelem, amely korábban szinte megbénította a polgári rétegeket, de valójában

³⁹ A korabeli közvéleménykutató felmérések szerint szept. elején a megkérdezettek 55%-a egyetlen politikai pártnak sem volt tagja. A 45% a Horthy-korszakhoz képest óriási előrelépést jelent, tanúsítja, hogy a felszabadulás után igen jelentős tömegek kapcsolódtak be a politikai életbe. A politikailag aktív réteg, pártállás szerint a következőképp oszlott meg: 13% SzDP, 11% MKP, 4% FKgP, 2% szakszervezetek, 1% PDP és NPP közösen. A közvéleménykutató felmérést a pontatlan módszerek és egyéb tényezők miatt nem szabad abszolút értékűnek tekinteni, mégis mutatja a pártok közötti erőviszonyokat, a FKgP viszonylagos gyengeségét a fővárosban.

⁴⁰ FKgP tudósítója. 1945. szept. 5. Pl. Arch 285 f. 2/10. és Kis Újság, 1945. szept. 7.

⁴¹ Igen érdekes összefüggésre hívja fel a figyelmet Szekfű Gyula, az ún. középosztály passzivitásának okait elemezve: „A magyar néző már azért sem tud ebben a káoszban eligazodni, mert a politikai élet sohasem szoktatta ahhoz, hogy ideákat és társadalmi meg gazdasági tárgysorozatokot olyan komolyan vegyen, hogy elhiggye róluk, hogy képesek politikai helyzeteket életre hívni. Hatvanhét óta a közjogi küzdelem volt állandó, ennek a technikáját ismerte meg az egész ország anélkül, hogy szeme kinyílt volna a politika társadalmi hátterére. Az utolsó huszoneöt esztendőben látszólag visszavonult a közjogi kérdés, de tényleg az alkotmányosság és diktatúra feszültségében igen sok embert ez a közjogi kérdés érdekelt továbbra is. Mellette úgynevezett világszerkezeti kérdések szerepeltek, amik azonban részben a külpolitika vetületei voltak, részben egyszerűen a felszabaduló bűnözési hajlamok és szenvedélyek fedezésére szolgáló álarckok. Kortársaink tehát a mai polgári osztályból egyáltalán nem rendelkeznek olyan politikai és társadalmi gyakorlattal, hogy a demokrácia körüli bonyodalmakban tisztán láthatnának és pártok törekvései és cselekedetei mögött felismerhetnénk az utóbbi másfél század legnagyobb történeti erőinek ellentétét. Ha akarjuk, azt is mondhatjuk: a nagy erőpár a szabadság és egyenlőség egységűsége hozatalára való törekvést.” (Világ, 1945. júl. 29.)

nem múlt el, s a választások alatt új erőre kapott. Ebben szerepet játszott a Szovjet Hadsereg jelenléte, a Magyar Kommunista Párt aktív közéleti szerepe, jelentős politikai és társadalmi sikerei, az ország újjáépítésében kifejtett hatalmas munkája s az a krónikus külpolitikai tájékozatlanság, amely a magyar közép-retegek magatartását mindig is jellemezte. A polgári rétegek, a negyedszázados horthysta propaganda hatása alatt jóformán semmit sem tudtak a szocialista társadalmi rendszerről, vagy ha rendelkeztek is információkkal, azok teljesen hamisak és félrevezetőek voltak. A szocializmus gondolatából csak annyit értettek meg, hogy az a magántulajdon felszámolását hozza magával. Éppen ezért a közgondolkodásban a magántulajdonhoz, sőt a kistulajdonhoz való ragaszkodás is magával hozta, egyebek mellett, a proletárkiktatúrától való félelmet is.

Nem szűnt meg a Kommunista Párttól való félelem és idegenkedés sem, ellenkezőleg, bizonyos mértékig erősödött. A kommunista politika, taktika, harci módszerek szokatlanul újat jelentettek, nemcsak a konzervatívabb, hanem a politikailag járatosabb polgári rétegek szemében is, olyasmit, amihez az ellenforradalmi rendszerben nem szokhattak hozzá. „A Kommunista Párttal szemben fennálló idegenkedés a magyar politikai életben, a meg nem értés okai 95%-ban arra vezethetők vissza véleményem szerint, — fejtette ki 1945 őszén Révai József —, hogy mi olyan elvet és módszert képviselünk a magyar politikai életben, amire még nem volt példa. Mi képviseljük a magyar politikai életben a nagy politikai szenvedélyt, ami nélkül nem lehet történelmi programot végrehajtani. Mi képviseljük a népre való appellálást és a népre való appellálás bátorságát.”⁴² A Magyar Kommunista Párt igyekezett meggyőzni a polgári rétegeket arról, hogy nem tekinti közvetlen feladatának a proletariátus diktatúrájának kikiáltását, a kapitalizmus felszámolását, ellenkezőleg, a magántulajdon alapján áll, a tőkés vállalkozás szabadságának álláspontján van. Ezek a megnyilatkozások megnyugtatóan hatottak ugyan, de az idegenkedést nem tudták feloldani.

Annak ellenére, hogy Magyarországon „tisztá” polgári demokrácia valójában soha sem fejlődött ki, a polgári demokrácia erői mindig is gyengék voltak, a köztudatban a polgári életforma bizonyos külsőségei kialakultak, széles körök magukénak érezték. „A valóságban azonban a polgári életforma szeretete, öltözködéstől a könyvekig és a mérsékelt, többé-kevésbé humanizált kifejezésformáig nemcsak a többnyire rosszkeresetű szabadfoglalkozásúak és az állami és magántisztviselők tulajdona volt, hanem sokkal szélesebb tömegeké, iparosoké, borbélyoké, pincéreké, vasúti és más »kisembereké«. Amennyiben ezek nem tartoztak a marxista pártba, polgárnak számítottak és magukat is annak tartották” — írta Szekfű Gyula.⁴³

Alig néhány hónappal a háború befejezése után a háborús katasztrófa és következményei szinte az egész magyar társadalomban éreztették hatásukat. A közellátási nehézségek fokozódtak, az infláció erősödött. Az életkörülmények romlása, a háborús kifáradás a néptömegek politikai magatartására is hatott, s erőteljesen jelentkezett a békevágy, a nyugalomra, a rendre, a biztonságra való törekvés. A korabeli közvéleménykutatási elemzések is azt tanúsították, hogy „az égető anyagi gondok közepette a megkérdozettek tekintélyes hányada a lelki megnyugvás biztosítását mondta a legfontosabbnak... Békességet akarnak, a fegyverek elcsendesedését, megértést, egyéni nyugalmat. Az acsarokodás letörését, a bizonytalanság feloldását. Ne higyjék, hogy légüres térben

⁴² Valóság, 1946 I. sz. (jan.—febr.) 101. l.

⁴³ Szekfű Gyula: Forradalom után. Bpest. é. n. 162. l.

mozognak.”⁴⁴ Ez a biztonságra, a nyugalomra való igény, a néptömegek depolitizálódása az osztályküzdelmek mérséklése irányába hatott.

A Kisgazda Párt választási taktikájának és propagandájának kidolgozói természetesen kitűnően ismerték a polgári rétegek érzéseit, hangulatát, politikai véleményét, félelmeit és tudatosan építettek rájuk. A kisgazda kortesek, akik a horthysta választásokon komoly tapasztalatokra tettek szert, tudták, hogy mit és hogyan kell mondani a pesti polgárnak.⁴⁵

A kisgazda szónokok a választások politikai jelentőségét messze eltúlozták; úgy állították be, hogy nem konkrét politikai lépésekről kell majd dönteni, hanem általános, elvi kérdésekről, mindenekelőtt az ország politikai továbbfejlődésének irányáról, a magyar nép jövő sorsáról.⁴⁶ Igyekeztek a köztudatban elhinteni, hogy a választásokon fog eldőlni: Magyarország a szocializmus vagy a polgári demokrácia útján halad-e? „Beszéljünk nyíltan és őszintén — szólított fel pl. Varga Béla —. Budapesten ma két eszme ütközik egymásba. Egyik a polgári gondolat, a másik a marxista gondolat. Egyik párt sem mondott le igazi eredeti programjáról, bár a kormány-programban megegyeztek. Most az a kérdés, hogy az egyoldalú osztályuralommal szemben meg tudjuk-e védeni az igazi demokráciát. Az igazi demokrácia alapja a magántulajdon, míg a másik oldal a kollektív gazdasági rendet kívánja... Teljes szabadságot akarunk mindenki felé, terrortól mentes életet, jogot és rendet akarunk.”⁴⁷ Más alkalommal arra utalt, hogy „a polgárságnak a választásoknál nyilatkoznia kell: akar-e polgári demokratikus életformát vagy pedig azt akarja, amit a munkáspártok által kiadott füzet nyíltan mond: proletárdiktatúrát”.⁴⁸

A Független Kisgazda Párt a maga részéről a polgári demokrácia s a polgári életforma megvalósításáért szállt sikra. Részletes választási programot azonban nem adott. Egyes csoportok a „keresztény magyar demokrácia”-ról szónokoltak, mások „a nemzeti demokráciát” kívánták megvalósítani, megint mások, főleg az angol orientációjú kisgazda-körök, az angolszász mintájú polgári demokrácia

⁴⁴ Világ, 1945. szept. 28.

⁴⁵ Érdekes és jellemző apróság, hogy egy alkalommal, amikor Nagy Ferencet meghívták egy Pest környéki helységbe, Rákospalotára, négyülést tartani, szinte a szájába adták, hogy mit mondjon: „... a párt célkitűzése ismertetése során helyi viszonylatban különösen a nemzeti érzésnek, a vallás, erkölcs kidomborításának, az osztályharc helyett a legteltesebb polgári összefogásnak, a közbiztonság megteremtésének, a jogbizonytalanság és az erőszakosság megszüntetésének, valamint a városházán a hozzáértő, igazságos, pártpolitikától mentes vezetésnek a hangoztatása találkozna tetszéssel” — közölte a helyi pártelnök. (OL. NDO U. M. Nagy F. felhív. lev. 1945. Malasits Ágoston levele Nagy F.-hez 1945. szept. 15.)

⁴⁶ „A Független Kisgazda Párt világosan és félreérthetetlenül azt az álláspontot vallja, hogy ez a választás világnézeti választás, hogy ezen a választáson a magyar nép állást foglal a jövő világnézetünk, jövő politikai berendezkedésünk dolgában is. A mi véleményünk szerint a magyar nép a választásokon nem konkrét tárgyi programok felett fog dönteni. Ezekben a konkrét tárgyi programokban a mai magyar életnek minden tényezője megegyezik. Nem arról fog dönteni a választás, hogy kell-e harcolni az infláció, a reakció s a fekete piac ellen, kell-e komoly vagy újjáépítő munkát folytatni, mert ezekben a kérdésekben az egész magyar közvélemény egységes és már egységesen foglalt állást. Nem ezekről a kérdésekről fog dönteni, hanem arról, hogy milyen legyen a jövőndő magyar államvezetés világnézeti iránya” — írta Tildy veje, Csornoky a Demokrácia hasábján (1945. okt. 7.). Ugyanezeket a gondolatokat fejtette ki előző nap a Kis Újságban Dezsöffy Gyula. (Ld. Kis Újság, 1945. okt. 6. „Miről döntünk október 7-én?”)

⁴⁷ FKgP Tud. 1945. okt. 1. PI. Arch 285 f. 2/10.

⁴⁸ FKgP Tud. 1945. szept. 21. PI. Arch 285 f. 2/10. Varga Béla beszéde a fővárosi tisztviselők és alkalmazottak nagygyűlésén.

mellett kardoskodtak.⁴⁹ Közös volt azonban, hogy egységesen álltak ki a magántulajdon rendszerének fenntartása mellett, hirdették a tőkés vállalkozás szabadságát, s az egész gazdasági élet fellendítését, széles néptömegek biztos megélhetését ígérték. A rend, nyugalom, a jog és vagyonzbiztonság, a vallásszabadság megvalósítása mellett szálltak síkra. Ugyanakkor azonban a kiscgazda kortesek támadták a fiatal magyar demokrácia társadalmi és politikai berendezését és eredményeit. Bírálták az egyik legnagyobb horderejű demokratikus intézkedést, a feudális eredetű nagybirtokrendszer felszámolását, noha a fővárosban a földreform kritikája az egész választási kampányban másodlagos szerepet játszott. Általában a földreform végrehajtásának mikéntje képezte a kritika tárgyát. A földosztás helyességét, történelmi indokoltságát senki sem vonta kétségbe. Jellemző a nagytőkés és klerikális körök szószólójává váló Sulyok Dezső állásfoglalása, aki ugyan kifogásolta a földosztás gyors végrehajtását, de ugyanakkor egyetértését fejezte ki azzal, hogy megtörtént.⁵⁰ A másik támadási terület a kommunisták befolyása alatt álló népi rendőrség munkája volt; elsősorban az internáló táborok feloszlását szorgalmazták. Különösen a jobboldalhoz tartozó szónokok léptek fel élesen. Egyikük odáig is elment, hogy kijelentette: „A Független Kiscgazda Párt a tiszta demokráciáért küzd, nem helyesli a mai állapotokat. Nem tűrhetők tovább az internáló táborok. Az ilyen demokrácia rosszabb a régi diktatúránál.”⁵¹

A kiscgazda propaganda demagóg módon igyekezett kihasználni és a maga javára kamatoztatni a főváros súlyos közellátási helyzetét. Noha a FKGP is részt vett az ország életének irányításában, a kiscgazda főispánok távolról sem tettek meg mindent a beszolgáltatás végrehajtásáért, mégis úgy viselkedett, mintha nem lenne illetékes a közellátás gondjaiban. „Miért kell megint sorba állnunk?” címmel kiadtak egy röpiratot, amelyben az élelmiszerelosztás fogyatékoságáért az MKP-t, személy szerint Vas Zoltán kommunista polgármestert tették felelőssé. Felelőtlenül azt ígérték, hogy majd a Kiscgazda Párt fogja megoldani ezeket a gondokat.⁵² Kortés célokból külön élelmiszerakciót szerveztek, vidékről burgonyát szállítottak fel a fővárosba.⁵³

A FKGP számára a legfontosabb „szövetséges ellenfél” a Magyar Kommunista Párt volt, azért a választási agitáció és propaganda is főként a magyar demokrácia vezető pártja ellen irányult. A kiscgazdák kitűnően kihasználták az MKP-nak azt a taktikai hibáját, hogy túlhangsúlyozta a demokratikus átalakulásban betöltött szerepét, s így a magyar demokrácia minden belső nehézségéért a felelősséget ráhárították. Emellett még egy egyszerű, de csaknem kivédhetetlen fogást is alkalmaztak: amikor csak lehetett, igyekeztek rámutatni az MKP stratégiai célkitűzéseire: „Kétségtelen tény, hogy a Kommunista Pártnak egy célja van — hangoztatta pl. Sulyok Dezső —, a munkáshatalom megterem-

⁴⁹ „Ha van keleti és nyugati demokrácia, ha van a demokráciának különböző formája, akkor mi a magyar nép számára a jelenlegi körülmények között a nyugati demokráciát választjuk” — mondotta többek között Csornoky Viktor. (FKGP Tud. 1945. okt. 1. PI. Arch. 285 f. 2/10.)

⁵⁰ „Kétségtelen, hogy a földreform nem ideális... A legnagyobb hibát abban látom, hogy minden meggondolás nélkül kiosztották a földeket... Mindazonáltal a földreform szükséges volt és jó, hogy végrehajtották” — mondotta (Sulyok Dezső beszéde a FKGP 1945. szept. 30-i gyűlésén PI. Arch. 274 f. 7/212)

⁵¹ FKGP Tud. 1945. szept. 9. PI. Arch. 285 f. 2/10.

⁵² OSZK Aprónyomtatvány Tár. Vegyes aprónyomtatványok. 1945.

⁵³ PI. Arch. MKP KV. 82.

tése az országban. Taktikára azért van szükség, hogy elrejtse az igazi célt és lépésről lépésre törjön ennek megvalósítása felé.”⁵⁴

A „leleplezés” finom, elegáns formáját nemegyszer éles kirohanások, durva szitkozódások és rágalmozások kísérték. „Az MKP antidemokratikus alapon áll, ezért reakciós” — hirdette Csornoky Viktor.⁵⁵ Varga Béla az ellen rohant ki, hogy a kommunisták tömegmegmozdulásokat, tüntetéseket, felvonulásokat szerveznek. „A mai szabadsággal mi elégedetlenek vagyunk — szónokolt egy népgyűlésen —, s itt Budapesten ma sok ezren terror alatt nyögnek. Nézzük meg azokat az embereket, akiket ma az utcára hajtottak. Hogy lóg az orruk, milyen csüggedten mennek, mennyire látszik, hogy nem oda tartoznak. A legnagyobb hazaárulás, ha valaki a saját embertársait terrorizálja. Mi nem szólítottuk kaszára, kapára a népünket, mert tudjuk azt, hogy ha a magyar a magyarra emeli a kezét, az hazaárulás.”⁵⁶

A FKgP a választási agitáció során feltűnő rokonszenvet tanúsított a másik munkáspárt, a Szociáldemokrata Párt iránt. A pesti választási kampányban az SzDP-t általában nem bírálták, sőt dicsérték politikai józanságát, s igyekeztek messzemenő megértésükről biztosítani. A kiscgazda képviselőtestületi jelöltek és pártfunkcionáriusok számos esetben kifejezésre juttatták hűségüket az 1943-ban kötött háború- és németellenes szövetséghez, de minden alkalommal külön hangsúlyozták, hogy ezt a pártszövetséget az SzDP jobbszárnyával kötötték meg. A választási kampány idején a Kis Újság heteken keresztül a FKgP és SzDP háború alatti együttműködésére utaló idézeteket közölt. Minden arra irányult, hogy a két párt a felszabadulás óta hűvös, s a júliusi válság óta tovább romlott viszonyát rendezék, s megkíséreljék az SzDP-t leszakítani az MKP oldaláról. Az SzDP iránt tanúsított érdeklődésnek volt egy olyan háttere is, hogy kifejezetten számítottak az SzDP jobboldali, kommunista-ellenes elemeinek szavazatára, s a szociáldemokrácia ellen indított támadással ezeket nem akarták elriasztani, sőt nemegyszer nyíltan támogatást kértek tőlük.⁵⁷

A kiscgazda nagygyűlések szónokai és a kiscgazda sajtó külpolitikai téren az ország függetlenségének megerősítéséért szálltak síkra. Ezzel egyidejűleg azonban bíralták a Szovjetunióval való együttműködést hirdető és az együttműködést megvalósítani kész koalíciós külpolitikát. Annak ellenére, hogy a fegyverszüneti egyezmény tiltotta a szövetséges nagyhatalmak bármelyike ellen a nyilvános agitációt, a Gyulai László vezette kiscgazda propaganda ezzel is megpróbálkozott. Röpiratot adtak ki, amely felszólította a választókat: ha azt kívánják, hogy a Vörös Hadsereg sokáig Magyarországon maradjon, akkor szavazzanak a Kommunista Pártra. A röpirat alá az MKP aláírását hamisították. A provokatív hangvételű dokumentumot Rákosiék átadták Tildynek, aki ígéretet tett betiltására, ennek ellenére tovább terjesztették.⁵⁸ A külpolitikai állásfoglalásokban igen gyakran aláhúzták a nyugati hatalmakkal való jó kapcsolatok kiépítésének szükségességét.

A polgári rétegek megnyerése érdekében alaposan és körültekintően kidol-

⁵⁴ PI. Arch. 274 f. 7/212.

⁵⁵ PI. Arch. 253/1—13. Jelentés a FKgP 1945. szept. 9-i gyűléséről.

⁵⁶ FKgP Tud. 1945. szept. 30. PI. Arch. 285 f. 2/10.

⁵⁷ „Jöjjenek hozzánk a munkások, várjuk őket, jöjjenek, Reisinger Ferenc, Peyer Károly és a hozzájuk tartozók, mert mi velük egyetértünk, de a mai Szociáldemokrata Párthoz semmi közünk” (közbekiáltások: Úgy is kirúgták őket) — hívott fel a burzsoá jobboldalhoz tartozó Eckhardt Emil. (Népszava, 1945. szept. 28.)

⁵⁸ PI. Arch. Mikrofilmtár MKP KV. 82.

gozott választási propagandahadjárat igyekezett az egyes rétegekhez külön is hozzáférközni. Külön röpiratokat adtak ki pl. a pedagógusokhoz, kisiparosokhoz, egyetemi hallgatókhoz címezve. Az egyetemi ifjúság számára kiadott röpirat pl. a nyelvi határok elismerése alapján a kelet-európai népek megbékélését, az osztályharc „kiküszöbölését”, az uralkodó német szellemiség felszámolását, a parasztság társadalmi és kulturális felemelését, a munkás- és parasztfiatalok lényegesen nagyobb arányú egyetemi felvételét kívánta.⁵⁹ Feltűnően nagy gondot fordítottak a nők megnyerésére. Számos népgyűlést szerveztek, külön a nőkhöz szóló röpiratokat készítettek. A vallás tiszteletben tartását, a keresztény erkölcs és a család védelmét ígérték, állást foglaltak az akkor elfogadott progresszív jellegű családjogi rendelkezés, a válás engedélyezése ellen, fenntartásuknak adtak hangot a családon kívüli gyermeknevelés és a családi pótlék bevezetésével szemben. Szerintük a demokrácia, a szabadabb társadalmi élet „a családi életközösség fellazítása felé halad”, ezért a nőket védő törvények megalkotását sürgették.⁶⁰ A nők vallásos, hazafias és kommunistaellenes érzelmeire hatva igyekeztek mozgósítani az asszonyokat, kilendíteni őket passzivitásukból. „Magyar Nő! Aki hiszel Istenben, Hazában, aki cselekedni akarsz Magyarország feltámadásáért, szavazz a Kisgazdapártra — hív fel egy kisgazda röpirat. — Tehozzád szólunk, aki elég okos vagy, hogy tudd, ki az, akinek hitvallás a piros-fehér-zöld szín, nem pedig a választás idejére szóló álaré . . . Tehozzád szólunk, aki ismersz felelősséget és tudod: ma a nők döntenek el a választást és vele a jövő sorsát. Rajtunk múlik, hogy az ország, melyben majd gyermekeink élnek, magyar legyen és szabad.”⁶¹ A nők körében kifejtett igen aktív és erőteljes agitáció nem is maradt hatás nélkül. Hangvétele a kisgazdapárt egész koncepciójától több vonatkozásban eltért, sokkal jobboldalibb, kommunista-ellenesebb volt.

Meg kell említenünk, hogy a kisgazda választási propaganda nagy következetességgel igyekezett a választók hazafias és nemzeti érzéseit kihasználni. A kisgazda szónokok állandóan hangot adtak „magyarságuknak”, kiemelték a népi demokrácia „magyar” jellegét, kifejezésre juttatták a magyar nép haladó hagyományaihoz való ragaszkodásukat. Plakátjaikat, röpirataikat piros-fehér-zöld esíkokkal átütve jelentették meg. Népgyűléseiken s egyéb megnyilatkozásaik alkalmával nemzeti színű zászlókkal vonultak fel. Jelszavaik között gyakran szerepeltek a nemzeti jelmondatok. A nemzeti érzésekre való apellálás igen gyakran nyíltan nacionalista állásfoglalást tükrözött. Helyenként — főleg a kisgazda jobboldalhoz tartozó szónokok részéről — irredenta kijelentések is elhangzottak.⁶²

A FKgP választási hadjáratát tehát igen erőteljes jobboldali hangvétel, éles kommunista-ellenesség, feleledő nacionalizmus, a kívülállás látszatát keltő ellenzékiesség jellemezte. Szerves folytatása volt ez a pártban augusztus elején megindult, majd átmenetileg lecsitult jobboldali propagandahadjáratnak. A rossz politikai helyzetfelismerés — a munkáspártok budapesti győzelmétől való

⁵⁹ OszK. Aprónyomtatvány Tár. Vegyes Aprónyomtatványok. 1945.

⁶⁰ OszK. Apróny. T. Vegyes apró. 1945. Pártunk programja női szemmel c. röpirat.

⁶¹ OszK. Apróny. T. 1945-ös választások. FKgP női csoportjának röpirata.

⁶² Wágner Gyula, egykori horthysta államtitkár pl. egy kisgazda pártnapon ismét Trianon revíziójáért szállt síkra. Ő volt az, aki többek között azt is kijelentette: „Nem lehet az, hogy azok a munkások, akiknek polgárjogot adtunk, beköltözzenek a palotákba és a polgári otthonokba és a régi magyar polgári réteg költözzék ki a perifériákra.” Azzal a hagyományos uralkodó osztályoknak sértetlennek kell maradniuk a demokratikus átalakulás során! (FKgP. Tud. 1945. szept. 9. PI. Arch. 285 f. 2/10).

félelem — túlságosan nagy engedelmények megtételére készítette a kisgazda pártvezetést; a konzervatív és jobboldali polgári rétegek megnyerése érdekében túl széles kaput nyitott jobbfelé. Ez természetesen a nagyobb önállóságot és önállóbb arculatot követelő burzsoá jobboldalnak kedvezett, de a helyzetet bizonyos vonatkozásban a párt centruma is kitűnően kihasználhatta és a maga javára kamatoztathatta. Az egész kampány a jobbszárny és részben Nagy Ferencék növekvő befolyását tükrözte. Így megszilárdult a kettősség. A párt hivatalos politikai vonala, amelyet Tildy mint pártvezér határozott meg, a demokratikus erők összefogását, a kommunistákkal való együttműködést vitte tovább, ugyanakkor a pártnak a választási küzdelemben tanúsított magatartása és agitációs érvei mindennek az ellenkezőjét fejezték ki. Nincs okunk feltételezni, hogy tudatos munkamegosztásról lett volna szó. Tildy később maga is elismerte politikai felelősségét abban a tekintetben, hogy nem ellenőrizte és nem vizsgálta felül a választási hadjáratot és a törvényhatósági jelölő listát.⁶³

A FKgP magáratálalása és ngyelendületű bekapcsolódása a választási küzdelemben, a kisgazda magatartás kettőssége: a lojalitás és a politikai ellenzéki-ség ügyes kombinációja, a jobboldali, kommunista-ellenes hangvételű propagandahadjárat váratlanul érte a baloldali demokratikus pártokat. Az MKP maga is rosszul mérte fel a választások előtti politikai hangulatot, s túlságosan bízott a munkásegységlista könnyű győzelmében. A kommunista választási taktika és propaganda nem vette kellően figyelembe a városi középrétegek hangulatát, politikai színvonalát. A párt választási programja, az ország újjáépítésének hároméves terve több vonatkozásban is, mint pl. a gazdagok fokozottabb megadóztatása, az ipar állami ellenőrzése stb. — túlment a MNFF 1944 őszi programján,⁶⁴ olyan elgondolásokat tartalmazott, amelyek akkor nem találtak megértésre és támogatásra a kispolgárság és értelmiség soraiban. A kommunisták változatlanul a FKgP erősödő és szerveződő jobbszárnyát tekintették legfőbb politikai ellenfelüknek, de ellentétben a nyári hónapokkal, a FKgP Nagy Ferenc vezette demokratikus-birtokos paraszti szárny ellen is felléptek. Mindez nem jelentette a kisgazdák elleni frontális támadást, hisz Tildyt és a párt balszárnyát szövetségesüknek fogták fel, s ekkor még nem derült fény a Tildy-szárny gyengeségére. Az MKP taktikai vonalát a másik két baloldali párt is támogatta, noha magatartásuk között voltak eltérések.

Az SzDP a választási kampányban kisebb aktivitással vett részt mint az MKP, külön választási programot nem dolgozott ki, hanem az augusztusi XXXIV. Kongresszusán elfogadott munkatervet népszerűsítette. A kommunistákkal kötött választási szövetség a Szociáldemokrata Pártban gyorsan polarizálta az erőket, s az a FKgP-hoz való viszony tekintetében is kifejezésre jutott. A szociáldemokrata baloldal, Szakasitsal az élén a munkásegység híve volt, az MKP-val kívánt együttthaladni, s miután a pártvezetésben is érvényesíteni tudta akarátát, az SzDP hivatalosan is elutasította a FKgP-tal való kétoldalú együttműködést, s nyíltan elhatárolta magát a kisgazdapárt burzsoá jobboldalától.⁶⁵ Az SzDP jobboldali elemei, akik elutasították a mun-

⁶³ PI. Arch 274 f. 7/154 1946. okt. 30-i pártközi értekezlet jkv-e. Tildy többek között kijelentette Rákosinak: „Megnéztem a fővárosi közgyűlés kisgazda képviselőit és mondhatom, hogy lényegében a Wolf-párthoz hasonlítanak.”

⁶⁴ Az MKP választási programját lásd: A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai. 1944—1948. Bpest. Kossuth. 1967. 153—160. l.

⁶⁵ Népszava, 1945. szept. 23.

kásegységlistát, mert a párt önálló törekvéseinek feladását látták benne, a FKgP irányában is megértőnek mutatkoztak.

A Nemzeti Paraszt Párt és a FKgP közötti viszony a júliusi válság után tovább romlott, s a választások idejére ismét feszültté vált. Veres Péterék is abból indultak ki, hogy az FKgP társadalmi összetételét tekintve már nem egységes, s arra törekedtek, hogy a dolgozó kisparasztságot és az agrárszegénységet elhódítsák tőlük. Ezért élesen szembefordultak a párt burzsoá jobbszárnyával, keményen bírálták a kisközgazda politikát és szembeállították vele saját következetesen baloldali parasztpolitikájukat.⁶⁶ A NPP a fővárosban azonban nagyon gyenge volt, így komolyan nem szólhatott bele a választási küzdelmekbe. Ugyanakkor a Paraszt pártban is megoszlottak a vélemények a FKgP-tal kialakítandó viszony jellegét illetően; a jobboldali parasztpárti körök a két párt közötti kapcsolatok javításán munkálkodtak.

A jobboldali hangvételű kisközgazda választási kampány a munkáspártok alsó szervezeteinek körében elkeseredett visszhangot váltott ki. Baloldali érzelmű munkások, főleg fiatalok, nem nézték jó szemmel a népi demokrácia-ellenes agitációt és helyi kezdeményezésre nem egy helyen megzavarták a kisközgazda gyűléseket, néhány esetben tömegverekedésre is sor került. A legnagyobb visszhangot a szeptember 16-i városi kisközgazda gyűlés félbeszakítása váltotta ki, ahol egy tömegverekedés során a kisközgazdapárti Kóvágó József polgármestert is „inzultálták”. Ezek az események kisközgazda oldalán nagy port vertek fel, a Kis Újság a fellépő munkásokat „felfegyverzett terroristáknak” nevezte, a gyűlések megzavarását „a nyilas korszakra emlékeztető brutalitásnak” titulálta.⁶⁷ A párt azonnal tájékoztatta a külföldi sajtót,⁶⁸ s vezetőségi tagjai számára fegyverviselési engedélyt kért a minisztertanáctól.⁶⁹ A demokratikus pártok közötti ellentéteket feleslegesen zavaró akciókat az MKP Központi Vezetősége is elítélte.⁷⁰

A választási harc ismét kiélezte a demokratikus pártok közötti ellentéteket. A politikai feszültség a választások időpontjainak közeledésével nőtt, már-már a koalíció létét fenyegette. A belső feszültség mérséklésére s a választások normális megtartásának biztosítása érdekében a két vezető párt közvetlen tárgyalásokat kezdeményezett. Az MKP és a FKgP Politikai Bizottságai szeptember 26-i közös ülésükön megtárgyalták a kialakult politikai helyzetet. A tárgyaló felek egyetértettek abban, hogy a demokratikus pártok együttműködésének fenntartására feltétlenül szükség van, s helyeselték olyan nyilatkozat kiadását, amely a MNFF valamennyi pártjának aláírásával állást foglal a koalíció mellett, kifejezésre juttatja a közös kormányzati felelősséget és felvázolja a kormánypolitika főbb elemeit. Ugyanakkor megállapodtak abban, hogy a sajtóban és a népgyűléseken mindkét részről megszüntetik a kölesönös támadásokat, s az agitáció és propaganda terén való együttműködés biztosítására 3—3 tagú bizottságot küldenek ki. A FKgP vállalta, intézkedéseket tesz a párt-sajtó, elsősorban a Kis Újság megrendszabályozására, hogy az mind kül-, mind belpolitikai vonatkozásban a párt hivatalos vonalát kövesse. Mindkét fél kötelezte magát, hogy belső utasítást ad ki, amely szerint a pártok szabad szervezkedését

⁶⁶ Országos Tájékoztató. NPP Központi Pártértesítő. 1945. szept. 15. OSzK Aprónyomattvány Tár. Vegyes Aprónyomattványok. 1945.

⁶⁷ Kis Újság, 1945. szept. 18.

⁶⁸ Magyar Nemzet, 1945. szept. 20. Varga Béla nyilatkozata, és Szabad Nép, 1945. szept. 27.

⁶⁹ Min. Tan. Irattára. MT. jkv.-ek 1945. szept. 17-i minisztertanács jkve.

⁷⁰ Szabad Nép, 1945. szept. 18.

biztosítják. A két párt vezetőszerveinek megállapodása kompromisszumos jellegű volt, mindkét részről engedményeket tettek.⁷¹

Az MKP részéről azonban az egyezmények aláírása taktikai hiba volt, mert megkötötte a párt kezét, lemondani kényszerült a FKgP jobboldali tendenciáinak nyílt bírálatairól. Az MKP tartott attól, hogy Tildyék által a választási „visszaélések” és a „hatósági erőszak” körüli csapott láрма, Bulgáriához hasonlóan Magyarország esetében is a nyugati hatalmak beavatkozását vonhatja maga után, s el kellett halasztani a választásokat. A választások elhalasztása viszont — s ezt a kommunisták jól tudták — egyet jelentett volna a baloldali taktikai vereségével, s egyben újabb nemzetközi bonyodalmakat okozott volna.⁷² Az MKP tehát engedményt volt kénytelen tenni, ami azt jelentette, hogy a FKgP elleni akciószabadsága bizonyos mértékig korlátozódott. A határozat átmenetileg kedvezően hatott a politikai helyzetre, a választási küzdelem heve valamelyest esökkent, a Kis Újság beszüntette a munkáspártok elleni támadásait. A FKgP további — formális — politikai gesztusokat tett. Nagy Ferenc a nyilvánosság előtt egyetértését fejezte ki az MKP három éves újjáépítési tervével.⁷³ Tildy nyugalomra és rendre intette pártjának tagjait.⁷⁴ Ezen túlmenően azonban a megállapodások végrehajtására nem került sor. A FKgP gyorsan változtatott korteshadjárata módszerein. Noha választási agitációja távolról sem volt olyan látványos külsőségekben, mint az MKP-é, viszonylag kevésbé vett részt a plakát- és röpiratháborúban, nagy tömeggyűlést is kevesebbet rendezett, az utolsó héten minden nyilvános agitációt felfüggesztett, s áttért a házi agitációra, a személyes meggyőzés közvetlen alkalmazására.⁷⁵ Az agitáció és propaganda érvei azonban nem változtak.

Az alapos és körültekintően kidolgozott választási kampány — az adott viszonyok között — meghozta a FKgP számára a sikert. Az október 7-én megtartott törvényhatósági választásokon a FKgP megszerezte az érvényes szavazatok abszolút többségét. Budapesten a leadott 587 629 szavazat közül a FKgP 295 187-et, a szavazatok 50,54⁰/₀-át kapta meg, a két munkáspárt választási szövetsége, a Dolgozók Egységfrontja 249 711-et, a szavazatok 42,77⁰/₀-át szerezte meg.⁷⁶ Abszolút értéket tekintve a két fő erő részesei aránya közel áll egymáshoz, a kisgazdapárt és a Dolgozók Egység Frontja közötti szavazatkülönbség mindössze 45 476 (7,78⁰/₀). A munkáspártok tehát távolról sem szenvedtek katasztrofális vereséget, a kisgazda győzelem távolról sem volt olyan fölényes.

Sajnos a korabeli statisztikai felmérések csak a szavazók munkabeli megoszlására terjedtek ki, a társadalmi hovatartozásúgra nem. A szavazatok

⁷¹ PI. Arch. 274. f. 7/212. Másolat.

⁷² PI. Arch. Mikrofilmtár MKP KV. 82.

⁷³ Szabad Nép. 1945. szept. 28.

⁷⁴ Kecskeméti Lapok, 1945. okt. 4.

⁷⁵ „A választások kedvező eredményének végső biztosítása érdekében multhatatlanul szükséges, hogy Tagtársaink az utolsó héten saját személyükben is teljes lendülettel vegyenek részt a meggyőzés munkájában. Sem a plakátharc, sem a bömbölő hangszórók, sem a fondorlatos sajtóhadjáratok nem jelenthetnek olyan eredményeket, a párt agitáció szempontjából, mint a személyes meggyőzés, a családtagok, ismerősök, szomszédok körében kifejtett személyes és szóbeli propaganda” — hangsúlyozta a FKgP II. ker. szervezetének röpirata. (OSzK. Apróny. T. Vegyes-apró. 1945. szept. 27.)

⁷⁶ Ld.: *Lengyel Klára*: Összefoglaló statisztikai jelentés a vezető pártok helyzetének alakulásáról Nagy Budapest területén az 1945. évi községi és országos választásokon. MSzMP Bpest. Párt Biz. Arch. B/1/2/16/1945 Másolat. A továbbiakban ennek a tanulmánynak az eredményeire támaszkodom.

nemek szerinti megoszlása azt mutatja, hogy a FKgP azon várakozása, miszerint a nők szavazatait ő szerzi meg, teljesült. A férfi szavazók 46,02 %-a a munkásegységlistára, 46,77%-a viszont a FKgP-ra adta le voksát. Ha viszont ezt a pártok választási átlagához viszonyítjuk, akkor kiderül, hogy a férfiak a DEF-t átlagon felül, a FKgP-t átlagon alul támogatták. A női szavazatok esetében éppen fordítva alakult a helyzet: a női szavazatok 53,07%-a a Kisgazdapártra, 40,57%-a DEF-ra esett, azaz a nők a kisgazdákat átlagon felül, a munkáspártokat átlagon alul támogatták.

Noha adatok hiányában közvetlenül nem tudunk képet alkotni az egyes társadalmi rétegek szavazatainak pártok szerinti megoszlásáról, közvetve — a fővárosi kerületek szavazatainak arányából — mégis bizonyos eligazítást nyerhetünk.

Eltekintve a kisebb pártok szavazataitól, a munkásegységlistára és a FgKP-re leadott szavazatok a következőképpen oszlottak meg:

1. táblázat. A budapesti kerületek szavazatainak pártok szerinti megoszlása az 1945. október 7-i községi választásokon⁷⁷

Kerületek	A budapesti kerületek összes szavazatainak pártokra eső százaléka	
	Független Kisgazdapárt	Dolgozók Egységfrontja MKP+SzDP
I. ker. (Vár)	77,6	17,97
II. ker. (Víziváros)	72,44	21,37
III. ker. (Óbuda)	52,62	41,22
IV. ker. (Belváros)	64,85	25,36
V. ker. (Lipótváros)	38,12	47,63
VI. ker. (Terézváros)	38,16	51,88
VII. ker. (Erzsébetváros)	36,63	55,38
VIII. ker. (Józsefváros)	53,85	41,25
IX. ker. (Ferencváros)	54,35	41,02
X. ker. (Kőbánya)	47,44	48,85
XI. ker. (Lágymányos, Kelenföld)	69,51	25,33
XII. ker. (Rózsadomb, Hűvösvölgy)	74,22	20,00
XIII. ker. (Angyalföld)	32,74	63,97
XIV. ker. (Zugló)	56,41	38,64

A táblázatból kitűnik, hogy a kisgazda párt az I. kerületben, a Várnegyed és környékén a szavazatok több mint kétharmadát szerezte meg, s a kétharmados arányt szorosan megközelítő eredményt ért el a XII. kerületben, a budai villanegyedben és a II. kerületben, a Vízivárosban, s a budai villanegyed ide tartozó részében. 50,54%-os fővárosi átlagán felül szerepelt a XI. kerületben, Lágymányos és Kelenföld vidékén, a IV. kerületben, Újpesten, a XIV. kerületben, Zuglóban, a IX. kerületben, a VIII. kerületben és Óbudán. Tízennegy kerületből kilencben a FKgP legyőzte a munkáspártokat. A leggyengébb eredménnyel a párt Angyalföldön (XIII. ker.) dicsekedhetett, de feltűnő a Lipótvárosi (V. ker.) rossz szereplése is, ahol pedig igen erős és tevékeny kisgazdaszervezet működött.

⁷⁷ Lengyel Klára: i. m. alapján.

A két munkáspárt a legjobb eredményt a XIII. kerületben, Angyalföldön, munkások lakta környezetben érte el, ahol szavazatainak száma másfélszerese volt átlagának. Sikerült a Dolgozók Egységlistájának felülkerelkednie a FKgP-on a VII, a VI, és az V. kerületekben. E városrészekben ismét zömmel munkások, kispolgárok, tisztviselők, általában kisemberek éltek. A legnagyobb különbség az erőviszonyokban a Várnegyedben és környékén alakult ki (77,6 : 17,97 FKgP javára), míg kb. hasonló arányban részesedtek a szavazatokban Kőbányán (48,8 : 47,4 DEF javára). A női és férfi szavazatok megoszlásában a kerületek szintjén a már jelzett tendencia érvényesült kisebb helyi módosulásokkal: a férfiak — az V. kerület kivételével — az egységlistát támogatták kerületi súlyarányukon felül, a nők mindenütt átlagukat meghaladóan a FKgP-ot, leginkább Kőbányán.

A táblázat azt is tanúsítja, hogy a Duna választóvonalat jelentett: a budai kerületekben mindenütt, nagy fölényrel a FKgP győzött, míg a pesti oldalon a munkáspártok voltak erősebbek. Ha azonban a kerületeket úgy csoportosítjuk, hogy különválasztjuk a főként a nagypolgárság és az úri középosztály felső rétegei által lakott belső kerületeket (I-II-IV-V-XI és XII. ker.) valamint a munkásosztály és a kispolgárság nagyobb arányát tükröző külső kerületeket, akkor a pártok társadalmi háttérének különbözősége méginkább kiugrik. A belső kerületekben a leadott szavazatoknak 61⁰/₀-a a Kisgazdapártra esett, a munkáslistára 30⁰/₀; a külső kerületekben viszont a munkáslista kapta a többséget: 48⁰/₀-ot, míg a FKgP valamivel kevesebbet, 45⁰/₀-ot.

A társadalmi rétegek pártok szerinti elhelyezkedése még világosabban jelenik meg a budapesti községi választásokkal egyidőben megrendezett Pest környéki törvényhatósági választások eredményeinek tükrében, ahol a lakosság társadalmi megoszlása egyöntetűbb volt. A Pest környéki helységekből a választásokon 292 622 szavazó vett részt. Itt az abszolút többséget a munkáspártok szerezték meg, a szavazatok 55,6⁰/₀-át, míg a FKgP 48,18⁰/₀-ot kapott. A férfi szavazatok 60,88⁰/₀-a a munkáslistára, 36,93⁰/₀-a a FKgP-ra esett. A nők 51,6⁰/₀-a DEF-ot, 46,15⁰/₀-a a kisgazdákat támogatta. A szavazatok százalékos megoszlása azonban nem egyformán alakult az ipari és a nem ipari övezetekben. A Budapest környéki ipari övezetben a szavazatok a következőképpen oszlottak meg:

2. táblázat. A szavazatok pártok szerinti megoszlása a Budapest környéki ipari övezetben 1945. október 7-én.⁷⁸

Peremvárosok	A peremvárosok össz-szavazatainak egyes pártokra eső százaléka	
	FKgP	DEF
Budafok	48,63	51,37
Kispest	44,33	53,21
Pesterzsébet	32,52	64,56
Pestlőrinc	47,10	51,59
Rákospalota	42,79	52,51
Újpest	44,54	52,06
Albertfalva	52,62	43,91
Csepel	24,13	75,87
Nagytétény	43,29	54,68
Soroksár	28,05	70,70

⁷⁸ Ua.

A Budapest környéki ipari övezetben a FKgP, Albertfalvát kivéve, lemaradt a munkáspártokhoz képest. Az egységlista sikerét leginkább kiemeli, hogy az annak ellenére következett be, hogy a FKgP a peremvárosok többségében, Budafokon, Kispesten, Pestlőrincen, Rákospalotán, Újpesten, Nagytétényben Pest környéki átlagán felül szerepelt; az ipari övezet 10 helysége közül csak háromban — Csepelen, Soroksárott és Pesterzsébeten — szerepelt az átlaga alatt. A munkáspártok választási győzelme e területen nem véletlen, hisz itt a gyáripar koncentráltága magasfokú volt, itt élt a budapesti üzemek munkásságának majd egyharmada, zömmel a nehéziparban foglalkoztatottak.⁷⁹ Csepelen, Soroksárott, Pesterzsébeten, a magyar munkásmozgalom fellegetváraiban a Dolgozók Egységfrontja szinte elsöpörte a Kisgazda Pártot. A FKgP ott kapott átlagon felül szavazatokat, ahol — mint pl. Kispesten és Lőrincen — a kispolgárság, az értelmiség és az állami bürokrácia alsó csoportjai nagyobb számban éltek.

A Budapest környéki nem ipari jellegű településeken a szavazatok százalékos megoszlása a következőképpen alakult.

3. táblázat. A szavazatok pártok szerinti megoszlása a Budapest környéki nem ipari jellegű területen 1945. október 7-én⁸⁰

Peremvárosok	A peremvárosok össz-szavazatainak az egyes pártokra eső százaléka	
	FKgP	DEF
Békásmegyér	47,65	52,35
Budatétény	54,89	45,11
Mátyásföld	58,37	41,63
Pesthidegkút	59,51	32,17
Pestimre	26,55	73,45
Pestújhely	51,59	48,41
Rákoscaba	47,55	48,4
Rákoshegy	55,44	45,56
Rákoskeresztúr	51,95	43,54
Rákosliget	59,92	40,08
Rákosszentmihály	54,05	45,95
Sashalom	46,75	53,25

A táblázatokból kitűnik, hogy e községek zömében (12 közül 8-ban) a FKgP megszerezte az abszolút többséget. Mindössze egy helység van, ahol a párt Pest környéki átlagán alul szerepelt: a munkások lakta Pestimre. A Kisgazdapárt itteni sikereinek titka is jórészt szintén a lakosság szociális összetételében keresendő. Ez a vidék a kispolgárság, az értelmiség és az állami alkalmazottak alsó és részben középső rétegeinek lakhelye volt. Üzemek, iparvállalatok itt elenyésző csekély számban működtek, a munkások létszáma is ebből adódóan az összlakosságon belül nem képviselt nagy súlyt.

A férfi és női szavazatok megoszlása a már jelzett tendenciát mutatja, ezért most ennek elemzésére nem térünk ki. Érdemes azonban egy pillantást vetni ebből a szempontból a budapesti és a Pest környéki összesített adatokra.

⁷⁹ Berend T. Iván—Ránki György: A Budapest környéki ipari övezetek kialakulásának és fejlődésének kérdéséhez. Kny. a Tanulmányok Budapest múltjáról XIV. kötetéből.

⁸⁰ Lengyel Klára: i. m. alapján.

4. táblázat. A budapesti és Pest környéki összesített szavazatok összehasonlítása⁸¹

	Az összes szavazatok pártok szerinti megoszlása százalékokban		Az összes férfi szavazatok egy pártra eső százaléka		Az összes női szavazatok egy pártra eső százaléka	
	Budapesten	Budapest környékén	Budapesten	Budapest környékén	Budapesten	Budapest környékén
Dolgozók Egységfrontja	42,76	55,6	46,02	60,88	40,57	51,6
Független Kisgazdapárt	50,54	42,18	46,77	36,93	51,07	46,15

A budapesti törvényhatósági választókat a FKgP számára tehát első sorban a nők nyerték meg, azok a választók, akik társadalmi helyzetüknél fogva konzervatívabbak voltak. A választás statisztikai elemzése azt is tanúsítja, hogy a párt elsősorban a nagypolgárság, a volt úri középosztály, az értelmiség és az állami alkalmazottak, valamint a kispolgárság által sűrűbben lakott negyedekben, peremvárosokban érte el sikereit, tehát ezek támogatását szerezte meg. Rá kell azonban arra is mutatnunk, hogy a párt — mint a csepli, erzsébeti és soroksári választási eredmények mutatják — egyes munkásrétegekbe is behatolt. Erről tanúskodik az a tény is, hogy a fővárosi kerületekben nem egy helyen a munkásegység-lista százalékosan kevesebb szavazatot kapott, mint amennyi a munkásság aránya a kerület összlakosságán belül.⁸² Mindez egyben azt is jelentette, hogy a FKgP választási tábora nemcsak társadalmilag, hanem politikailag is sokszínű képet mutatott: volt nyilasoktól és a Wolf-párt „keresztény” tábortól kezdve, az egykori kormánypártiakon át, a „liberális” polgári körök egy részéig mindenki ide csatlakozott, aki szemben állt a kommunista párttal és a radikális társadalmi haladással; körük kibővült a tömegek széles, politikailag semleges rétegeivel, s azokkal a polgári értelmiségiekkel, akik a FKgP-ban a demokrácia letéteményesét látták.

Az országos választások

A budapesti választási eredmények óriási meglepetést keltettek. A baloldali pártok, elsősorban a Kommunista Párt megdöbbenéssel vették tudomásul, hogy a munkáspártok valóságos befolyása más, mint gondolták; a demokratikus hagyományok csenevész volta, az ellenforradalmi rendszer ideológiai hatása és a konzervativizmus olyan erős jelentettek, amelynek igazi súlyát nem sejtették. A MKP azonnal reagált az erőviszonyokban beállt változásokra, s levonva a választási eredmények tanulságait támadásba lendült. Helyesen ismerte fel, hogy a FKgP osztályjellege megváltozott, a párt a polgári erők gyülekező helyévé vált. Változtatott taktikai magatartásán és teljes erejével a „szövetséges ellenfél” ellen fordult.⁸³

A szavazatok abszolút többségének megszerzése a Független Kisgazda Pártban is meglepetést keltett: „Meg kell itt mondanunk azt, hogy a Kisgazda Párt szűkebb körű vezetősége sem remélt ilyen győzelmet...” — vallotta be Nagy

⁸¹ Lengyel Klára: i. m. alapján.

⁸² R. Gy.: Választási eredmények a fővárosban. Városi Szemle, 1946. I. 12.

⁸³ PI. Arch. Mikrófilmtár MKP KV. 82. és Szabad Nép, 1945. okt. 10.

Ferenc lapja, az Igazság.⁸⁴ A nagyobb függetlenséget és önállóbb kisgazda-politikát sürgető jobb és szélsőjobboldali csoportok örömmámorban úsztak, s már a választások utolsó óráiban ünnepelni kezdtek. A VIII. kerületi kisgazda-szék-házban hangszórót állítottak fel, s azon keresztül hirdették: a munkásság marxista csőcselék, amellyel le kell számolni.⁸⁵ Másnap kisebb jobboldali csoportok tüntetéseket szerveztek. Bán Antal, az SzDP egyik akkor baloldali vezetője maga is tanúsította, hogy a választást követő napon a kisgazdapárti tömegek marxista csőcseléknek hívták a munkásokat és fasiszta módon tartották üdvözlésre kezüket.⁸⁶ A hivatalos pártlap, a Kis Újság „döntő győzelem”-ként értékelte a párt sikerét, s abban a tiszta, demokratikus választás diadalát üdvözölte. Noha a választások idején állandóan a munkáspártok és a közigazgatás beavatkozásától rettegtek, kénytelenek voltak elismerni: „A választás igazi demokratikus választás volt. Ha magán viselte a kezdet nehézségeit, ha voltak is kisebb-nagyobb kilengések, a választás teljesen tiszta és demokratikusan őszinte volt.”⁸⁷

A budapesti községi választások eredménye vidéken is nagy visszhangot váltott ki. A polgári jobbszárny vidéki bázisát alkotó városi kisgazda-szervezetek, amelyek a kispolgárság és az úri középosztály egyes rétegeit, mindenekelőtt az állami bürokráciát tömörítették, szintén nagy lelkesedéssel vettek tudomást a pesti eseményekről. A „debreceni klikk” egyik vezéralakja, Lévai Zoltán ügyvéd nem titkolt elégtétellel írta a helyi kisgazda-lap hasábjain: „A marxizmus és a polgári gondolat mérközéséből a magyar nemzeti demokrácia került ki győztesen. Mélységes megnyugvással és őszinte örömmel fogadjuk az ország fővárosának megfellebbezhetetlen ítéletét, amely keresztülhúzta a szocialista-kommunista egységlistát erőltető vezetőknek azt a számítását, hogy a fővárosi választás eredményével a vidéket elbűvöljék és az országos választást »a jól bevált munkásegység győzelmével« döntő módon befolyásolják. Az ügyesen kieszelt haditerv nem sikerült, a fegyver visszafelé sült el.”⁸⁸ Hasonlóképpen foglalt állást a kisgazda-jobboldal másik vidéki fellegvárának, a pécsi városi szervezetnek elnöke, Peer Viktor is.⁸⁹

Falusi kisgazdapárti körökben a fővárosi siker a megnyugvás és a biztonság érzésével egyidejűleg, helyenként felébresztette a régi úrgyűlöletet is. Főleg a Tiszántúlon, de másutt is, a szegényparasztság, sőt a demokratikus birtokos parasztság körében is ellenérzést váltott ki, hogy a fővárosi pártban feltűnni látták régi ellenségeiket, a bankárokat és nagybirtokosokat, egykori magasrangú közhivatalnokokat, politizálásból élő ügyvédeket. Füzesgyarmaton (Békés m.) pl. a helyi FKgP elnöke és vezetősége felkereste a MKP Békés megyei titkárát és kifejezte rosszsallását amiatt, hogy Budapesten „aszfalthetyárok” sorakoztak fel a párt zászlaja alá, és megkérdezte, az MKP támogatni fogja-e a parasztokat, ha ezektől meg akarják szabadítani a pártot? A Békés megyei Vésztőn 8 szegényparaszt kilépett a FKgP-ből és átment az MKP-ba.⁹⁰ Mindezek azonban elszigetelt, egyedi jelenségek voltak.

⁸⁴ Igazság, 1945. okt. 13.

⁸⁵ Népszava, 1945. okt. 14.

⁸⁶ Min. Tan. Irattára Min. Tan. jkv-ek. Az okt. 15-i ülés jkv.

⁸⁷ Kis Újság, 1945. okt. 9.

⁸⁸ Debrecen, 1945. okt. 11.

⁸⁹ Független Nép, 1945. okt. 14.

⁹⁰ PI. Arch. Mikrófilmtár. MKP KV. 82.

Az első napok örömteli hangulata után azonban gyorsan kiderült, hogy a választások a párt szempontjából „túl jól” sikerültek.

Amíg a budapesti választások előtt a munkáspártok győzelmétől való félelem idegesítette a kisgazda-vezetőket, addig most az abszolút többség megszerzésének várható következményei és a jobb- és szélsőjobboldali erők támogatásának lelepleződése keltett nyugtalanságot. A kisgazda pártvezetés megelégedett volna egy 40–45%-os relatív többséggel, mert így bizonyíthatta volna, hogy a FKgP a legerősebb párt, s nem kellett volna a többségi párt minden ódiúmat vállalnia.⁹¹ A nyilvánosság előtt igyekeztek úgy viselkedni, mintha valójában mi sem történt volna. Ismét hangoztatni kezdték a demokratikus erők összefogásának szükségességét, kifejezésre juttatták lojalitásukat a koalíció iránt, nem tagadták a közügyekben való felelősségüket, védtek a kormányt. „Ne kutassuk, ki a felelős — írta a Kis Újság békéltető hangon —, bizonyára hibák történtek itt is, ott is, ez nem mehet másképpen az ország súlyos helyzetében.”⁹² Ugyanakkor azonban olyan kényes kérdés megoldásától mint pl. Budapest közellátása, változatlanul igyekeztek távol tartani magukat. Noha korábban ők támadták a lehangosabban Budapest élelmiszerellátásának fogyatékoságait, most feltűnő sietséggel igyekeztek támogatásukról biztosítani Vas Zoltán, a főváros kommunista polgármesterét. A FKgP vezetősége kezdte felismerni annak következményeit is, hogy szélesre tárta a kapukat a polgári rétegek előtt, anélkül persze, hogy e politika igazi veszélyére rájött volna. A politikai józanodás halovány elemei a FKgP vezetésének megtartásában az országos választási kampány idején már megfigyelhetők, jöllehet ezek csak igen vontatottan bontakoztak ki.

A Kisgazda Párt országos választási előkészületeit a demokratikus birtokos paraszti szárny egyik vezetője, Kovács Béla irányította, aki lemondott belügyminisztériumi államtitkárságáról és visszatért a pártközpontba.

A választási kampány a vidéken már szeptember elején kezdetét vette. A kisgazda pártszervezetek a választások előtt általában önálló pártéletet nem, vagy csak formálisan éltek, a választások azonban kilendítették őket passzivitásukból. A pártközpont szeptember elsején körlevélben szólította fel a helyi szervezeteket, hogy kezdjenek hozzá a választásokra való felkészülésre.⁹³ A hónap második felében szinte az egész ország területén mozgásba lendültek a kisgazda-szervezetek. Megindult a korteskedés, vasárnaponként szinte mindenütt népgyűléseket tartottak. Egyes helyeken a párt országos vezetőinek részvételével hatalmas, több tízezres gyűléseket szerveztek. Fő harci eszközük azonban a házi agitáció volt; kisgazda agitátor-csoportok járták a falusi házakat és igyekeztek meggyőzni az embereket a párt támogatásának fontosságáról.

Összehívták a megyei nagyválasztmányokat és hozzákezdtek a képviselőjelölt listák összeállításához. Ez azonban kiélezte a megyei és járási vezetőségekben a párt demokratikus paraszti szárnya és a polgári rétegek képviselői közötti ellentéteket. Hogy kik legyenek a képviselőjelöltek, igen jelentős politikai kérdés volt, s a személyek közötti harc — igaz, sok esetben nagyon áttételesen — politikai-elvi nézeteltéréseket takart. A parasztok nemcsak saját jelöltjeiket kívánták felvételni a listára, de tiltakoztak az ellen, hogy rájuk akarják erőltetni azokat a régi reakciós, jobboldali politikusokat, akiknek korábban sem sok közük volt a parasztsághoz. Heves megyében pl. nagy felháborodást keltett, hogy a

⁹¹ PI. Arch. Mikrófilmtár. MKP KV. 82.

⁹² Kis Újság, 1945. okt. 17.

⁹³ PI. Arch. 285 f. 4. csop.

megyei választmány határozatával szemben olyan emberek kerültek a jelölő listára, mint Kovács László, a selypi Cukorgyár rt. igazgatója, volt földbirtokos, vagy Hetényi Dezső, aki Magyarország német megszállása után és a nyilas uralom idején is alispán maradt. A salgótarjáni járási kisgazda-szervezet elnökének levele elkeseredetten panaszolta Nagy Ferencnek: „1. A pártban olyan erők érvényesülnek, amely a kisgazda, a földműves jelleget teljesen háttérbe szorítja. 2. Mi hittünk az őszinte népi politikában és most érvényesülni látjuk a »politikai úri huncutságot«. 3. Nagy párt lettünk, nem lehet többé vezéreinkkel beszélni, mert csak az előszobáig jutunk”. — Kifogásolta, hogy Hevesben „az egész vármegye akaratával, 100 és 100 kisgazda választmányi tag határozatával szemben rt. vezérigazgatók akarata érvényesül a pártban”. A képviselőjelöltek körüli visszasságokra utalva határozottan kijelentette: „A nőgrádi magyar kisgazda nem fogja tűrni, hogy törtető akarnokok, műparasztok, eselédnyűzők, rt. igazgatók üljenek újból a nyakába . . . Mi becsületesen, tisztán akarunk küzdeni a magyar faluért.”⁹⁴ Vas megyében a pártvezetést kezében tartó szélsőjobboldali klikk, amelynek élén dr. Boros Imre, a FKgP megyei díszelnöke, volt keresztény-párti és dr. Csupor Sándor volt kormánypárti ügyvédek álltak, egyrészt olyan régi kormánypárti embereket jelölt, akikkel a felszabadulás előtt még ők is szembefordultak, másrészt olyan zömmel ismeretlen, a politikai élettől mindig is távol maradó személyeket támogatott, mint pl. dr. Czeizel Jánost, a szombathelyi kórház főorvosát, ugyanakkor a régi kisgazda-mozgalomban részt vett embereket háttérbe szorították.⁹⁵ A képviselői jelölőlista megyeszerte nagy felháborodást váltott ki. A parasztság néhány esetben felemelte a szavát: „Alulírottak, Kemencespálfalvai Kisgazda Párt tiltakozunk az ellen — hangzott a községi vezetőség és 33 párttag aláírásával kiadott felhívás —, hogy bennünket az elkövetkezendő választások után összeülő nemzetgyűlésen a velünk közösséget nem vállaló és a paraszti élethez még csak nem is konyító „úri képviselők” képvisljenek. Van a celdömölki járásban erre rátermett, valóságos kisgazda. Annál is inkább tiltakozunk a régi úri képviselők ellen, mert a múltban már elég részünk volt a becsapásokból és a félrevezetésekben. Kérjük ezért az illetékeseket a nyilvánosság előtt, hogy hassanak oda: csak valóságos kisgazda képviselőjelöltek kerülhessenek be ténylegesen az Országházba.”⁹⁶ Győr-Sopron-Moson megyében Meixner Ernő, kisgazda-pártelnök a szeptember 24-i nagyválasztmányon, a választmányi tagok hozzájárulása nélkül, két olyan jelöltet is felvett a jelölőlistára az értelmiségiek közé, akiket korábban a megyei kisgazdamozgalom egyáltalán nem ismert. Kun Aladár, megyei pártigazgató, aki a párt balszárnyához tartozónak vallotta magát, tiltakozott az eljárás ellen, arra hivatkozva, hogy amíg a pártelnök saját jelöltjeit igyekezett elhelyezni, addig másokat mellőzött. Kun Aladár azonban magára maradt; Meixner nyomására, aki maga mögött tudhatta a befolyásos győri városi kisgazda-szervezetet, a megyei pártelnökség leváltotta, majd kizárta a pártból.⁹⁷

A képviselői jelölőlisták összeállítása körüli harcok, bár kiélezték a párt paraszti és polgári szárnya közötti ellentéteket, komolyabb összeütközéshez nem vezettek. Ez azért sem következett be, mert Nagy Ferencék mindenütt igyekez-

⁹⁴ OL. NDO U. M. Nagy F. fél. hiv. lev. 1945. Dr. Garamvölgyi Antal (Salgótarján) levele Nagy Ferenchez 1945. okt. 31.

⁹⁵ PI. Arch. 285 f. 2/10. dr. Pásztor István levele Tildyhez. 1945. okt. 10.

⁹⁶ „Kemencesalja és Vidéke”, 1945. okt. 28. Idézi Új Dunántúl, 1945. nov. 3. A felhívás dátuma 1945. okt. 16.

⁹⁷ Dunántúli Szabad Nép, 1945. okt. 19. *Kun Aladár* beszámolója.

tek elérni, s ez sikerült is, hogy a képviselőjelölteknek legalább a fele parasztember legyen. Az alföldi képviselőjelöltek többsége a parasztság soraiból került ki: Szolnok megyében 33 jelöltből 25-en, Békés megyében 28-ból 19-en, Hajdú-Bihar megyében 42-ből 28-an, Szabolcs-Szatmárban 49-ből 32-en, Pest megyében 100-ból 63-an stb. Az összes kisgazda képviselőjelöltek között 406 parasztember volt. Mellettük azonban más társadalmi rétegekből származók is jelöltséget kaptak, így 66 kisiparos, 25 pap, 24 újságíró, 8 egyetemi tanár és számos közhivatalnok.⁹⁸ Budapesten, a párt fővárosi jellegének megfelelően, a 136 jelölt között mindössze két kisgazda és két munkásember szerepelt, míg a többséget a tőkésék, ill. tőkés érdekképviseletek vezetői (kb. 18—20 fő), az értelmiségiek (kb. 50 fő), az állami és magánalkalmazottak (kb. 25—30 fő), a kisiparosok és kiskereskedők (kb. 20 fő) tették ki.⁹⁹

A FKgP választási taktikája az országos választásokon néhány, az objektív helyzet adta módosulástól eltekintve, nem változott. A polgári egység megvalósításának jelszavát felváltotta a nemzeti egység kialakításának, egyrészt a parasztság, értelmiség és részben a munkásság, másrészt a falu dolgozó rétegei összefogásának követelése. Politikai téren a főellenség a Magyar Kommunista Párt maradt, az SzDP iránti lojalitás azonban vidéken mérséklődött, s a Dunántúlon jóformán eltűnt. „A Kisgazda Párt a legszeleesebb agitációt folytatja a Szociáldemokrata Párt ellen, amelyet meg kellett állapítanunk — a vármegye területén a tömegek a legnagyobb szimpátiával fogadnak” — jelentette pl. a párt instruktor Tolna megyéből. Hasonló volt a helyzet Zalában is.¹⁰⁰ A vidéki kisgazda sajtó nyíltan támadta a munkásegységlistát, elsősorban attól való félelmében, hogy az az országos választásokon is megvalósulhat.¹⁰¹

Noha a fővárosban a kisgazdapárt állandóan a hatóságoknak a választásokba való beavatkozása ellen ágált, vidéken messzemenően támaszkodott a vezetése alatt álló közigazgatásra. A jobboldali kisgazda főispánok, Vidovics Ferenc somogyi, ifj. Rainprecht veszprémi, Eröss János szabolcsi, Jaczkó Pál vasi „kiskirályok” nyíltan korteskedtek a saját pártjuk érdekében, s élen jártak a kommunista-ellenes uszításban és rágalomhadjárásban.

A pártvezetés a választási küzdelemben komoly szerepet szánt a Paraszt-szövetségnek. A választási kampány idején újabb lendületet vett a Paraszt-szövetség szervezése, segítségével igyekeztek a nem politizáló, a politikai pártoktól távol maradó parasztrétegekhez eljutni. Nem egy esetben ügyesen kihasználták a Paraszt-szövetséget a Nemzeti Parasztpárt ellen is, azt állítván, hogy a szövetség és a Parasztpárt azonosak.¹⁰²

Változatlanul igen nagy segítséget kapott a párt az egyházaktól is. Vidéken a katolikus alsó papság csaknem mindenütt a kisgazdákat támogatta. „A papok mindenütt, de legfőképpen Zalaszentgróton nyíltan kiálltak a Kisgazdapárt mellé — közli egy szociáldemokrata jelentés Zala megyéből —, a templomi szószéken választói beszédet mondtak, és a választói gyűlésen a kezdetet a Boldogasszony Anyánk c. egyházi ének szolgáltatta és utána egy szent beszéd.”¹⁰⁴

⁹⁸ Kis Újság, 1945. okt. 31.

⁹⁹ A FKgP nagybudapesti választókerületi nemzetgyűlési képviselők névjegyzéke. Bpest, 1945. okt. 18. Eredeti példány Nagy F. és Kovács Béla aláírásával. Bp. PB. B/5/B/42 1946.

¹⁰⁰ PI. Arch. 253/3—61 és 253/3—64.

¹⁰¹ Debrecen, 1945. szept. 11.

¹⁰² Országos Tájékoztató. NPP Központi Pártterjesítője. 1945. szept. 15. OSzK. Aprónyomtatványtár. Vegyes aprónyomtatványok 1945.

¹⁰⁴ PI. Arch. 253/3—64. Jelentés Zala megyéből. 1945. nov. 9.

Nem egy helyen előfordult, hogy a pap a gyóntató székben beszélte rá az asszonyokat, hogy szavazzanak az FKgP jelöltjeire. Heves megyében az egyház szintén aktívan agitált, itt elsősorban ifjúsági szervezeteit és az iskolát használta fel.¹⁰⁵ Ugyanez volt a helyzet Veszprém megyében is.

A párt az országos választási küzdelemben a parasztság egészének megnyerését tűzte ki célul, „a falu dolgozóinak egységéért” szállt síkra. Így az agitációban a középpontba a földkérdés került. A földreform ügyét, amely a parasztság legelevenebb problémája volt, a FKgP vezérkara tudatosan használta fel a maga céljaira. Hivatalos exponálásra, még a budapesti választások előtt, szeptember 26-án a kecskeméti nagygyűlésen került sor. Amíg a Kisgazdapárt, s elsősorban demokratikus paraszti szárnya korábban a 100 hold alatti gazdagparaszti birtokok megvédéséért harcolt, és sürgette a földreform mielőbbi befejezését, most megváltozott a helyzet. Egyrészt változatlanul szorgalmazták a föld birtoklásának jogi biztosítását, s az ezzel kapcsolatos adminisztratív teendők gyors és szakszerű elvégzését. Balogh páter ennek ürügyén pl. igen éles támadást indított az Országos Földbirtokrendező Tanács és a kommunista földművelésügyi miniszter ellen.¹⁰⁶ A párt azonban nemcsak a régi közép- és gazdagparaszti birtokok védelmét ígérte, hanem igen nagy nyomatékkal hangsúlyozta az újgazdák érdekeinek vállalását is: „A Kisgazda Párt a magántulajdon elvén áll. Azt akarja, hogy a föld továbbra is magántulajdonra legyen a parasztságnak. Az új gazdák magántulajdonát éppen olyan tiszta becsületességgel veszi védelmébe, mint a régi gazdákét” — hangoztatta Nagy Ferenc lapja.¹⁰⁷ A földmagántulajdon védelmében a párt határozottan kifejezésre juttatta, hogy szembe száll mind a kollektív gazdaságok létrehozására irányuló törekvésekkel, mind a feudális eredetű nagybirtokrendszer visszaállítására vonatkozó szándékokkal. Érdekes jelenség, hogy a FKgP felvetette a földreform folytatásának gondolatát is. Tildy már Kecskeméten kijelentette; „A földreform föladata népünk jelentékeny tömegét földhöz juttatni. A földművelő rétegek további földhözjuttatását mi továbbra is akarjuk, a földművelő nép felemelését.”¹⁰⁸ A földosztás folytatása, ill. „bizonyos átrendezése” a juttatásból kimaradt, vagy csak kismértékben részesedett földmunkás és szegényparaszti rétegeknek szólt. A párt ezzel kapcsolatban a telepítéseket és tagosítások végrehajtását ígérte.¹⁰⁹

A földreform-agitáció tehát nem azt jelentette, hogy a FKgP a földosztás visszacsinálását kívánta volna, amint azt a munkáspártok a választási küzdelemben ellentámadásként igyekeztek feltüntetni. Függetlenül attól, hogy ezt egyes jobboldali kisgazda-csoportok szívesen látták volna,¹¹⁰ erről szó sem volt. Nemcsak választási taktikai okokból; sem Tildyék, sem Nagy Ferencék soha nem gondoltak a nagybirtok restaurálására, ez ellentmondott volna egész

¹⁰⁵ PI. Arch. 253/3—49. 214. old. *Szurdi István* jelentése. 1945. nov. 25.

¹⁰⁶ „Én tiszteletben tartom a személyében és pártja szerint is a földművelésügyi minisztert — jelentette ki a páter —, mert tudom, hogy jószándékú, becsületes ember, de hibáztatom azt, hogy az Országos Földbirtokrendező Tanácsnál nem tudja érvényesíteni az akaratát és ez az akarat nemcsak tőle, hanem a többi párttól is idegen, sőt káros a magyar érdekekkel szemben. Ott nem szakértelemmel csinálják a dolgot, hanem zűrzavarral és az lesz az oka, ha a föld bevetetlen marad és jövőre nehezebb esztendő elé kerülünk, mint amilyen előtt most állunk. Első kötelesség az Országos Tanácsban rendet teremteni és oda szakértőket tenni.” (Kecskeméti Lapok, 1945. okt. 6.)

¹⁰⁷ Igazság, 1945. okt. 27.

¹⁰⁸ Kecskeméti Lapok, 1945. okt. 4.

¹⁰⁹ Igazság, 1945. okt. 6.

¹¹⁰ Lévai Zoltán pl. egy debreceni pártnapon bírálta Tildy-t, amiért az ellenezte a földek egy része visszakövetelésének felvetését. PI. Arch. 274 f. 7/212. Jelentés. 1945. nov. 20.

politikai magatartásuknak. Nagy Ferenc világosan elhatárolta magát az ilyen elképzelésektől: „Feltevés minden állítás, amely szerint kisgazdapárti győzelem esetén a földreform törvényereje megszűnik és a kisbirtokból újra nagybirtok lesz.”¹¹¹ A FKgP a parasztság közép- és felső rétegeit biztosan maga mögött érezte, az újgazdák, a földmunkásság és szegényparasztság körében viszont kisebb tekintéllyel rendelkezett. Ez az oka annak, hogy a párt eme rétegek felé fordul, s ebből adódik, hogy a földreform kérdésének külön kiemelt hangsúlyt ad. A nagybirtokrendszer felszámolása a párt hagyományos bázisát, a közép-parasztság felső és a gazdagparasztság alsóbb rétegeit nem érintette, így körükben az csak közvetve érezte hatását. Ugyanakkor a párt fellépett a parasztságon belüli osztályellentétek mérséklése érdekében, igyekezett összebékíteni a falu módosabb, nincstelen ill. szegényparaszti rétegeit.¹¹²

A „falú egységéhez” a FKgP hozzáértette a falusi kispolgárságot is. A kisgazda sajtó a kovácsoktól kezdve a szabókig, szinte minden vidéki iparos réteg érdekeiért szót emelt.¹¹³

A vidéki kisgazda választási agitáció és propaganda a fővárositól abban különbözött, hogy a gazdagparasztság, az állami bürokrácia és a városi kispolgárság jobb- és szélsőjobboldali elemeinek további aktivizálódásával szélsőségesebb, durvább volt, s benne a rémhíreknek, a suttgó propagandának sokkal nagyobb szerep jutott. A választási előkészületek során Debrecen után Szegeden is jobboldali puccsra került sor a helyi kisgazdapártban. Donászy Kálmán ügyvezető alelnököt, a polgári tagozat alelnökét, aki a párt értelmiségi balszárnyához tartozott, s Balogh István lemondása után a pártmunkát irányította, leváltották és a párt élére 7 tagú direktóriumot állítottak. Az új pártelnök Nagyiván János gazdagparaszt, bérháztulajdonos lett, aki Nagy Ferencékkel is jó kapcsolatot tartott fenn. Mellette olyan személyek kerültek a vezetésbe, mint az egykori 1919-es szegedi ellenforradalmár Schvoy Kálmán, aki a tábornoki rangig vitte a Horthy-rezsimben, akít az igazoló bizottság állásvesztésre ítélt, s azonnal elbocsátottak a demokratikus hadseregből, valamint Gresz István papírkereskedő, aki rendőri felügyelet alatt állt.¹¹⁴

A kisgazdapártban meghúzódó jobb- és szélsőjobboldali elemek agitációja különösen a budapesti választások után erősödött. Szabolcs megyében elterjedt az a jelszó, hogy „ne irsátok ki a fákat, nem lesz aggatni a kommunistákat”. Fehérgyarmaton a rendőrség gyalázkodó plakátok ragasztásán érte tetten a református pap leányát, Nyíradonyban letartóztattak három diákot, akik egy debreceni piarista tanuló ösztönzésére plakátokat ragasztottak ki a következő szöveggel: „Szálásnak kenyeret, Rákosinak kötelet.”¹¹⁵ Szegeden Balogh István választógyűlésén egy diákokból és tisztviselőkből szervezett csoport állandóan közbekiabált: „Le a kommunistákkal”, „Le a materializmussal”, „Le az oroszokkal, le a szerbekkel, vissza Bácskát”. Szegeden a FKgP felhivatalosan azt terjesztette, hogy ha a párt győz, akkor a szovjet csapatoknak el kell hagyniok

¹¹¹ Kis Újság, 1945. okt. 24.

¹¹² Igazság, 1945. okt. 13.

¹¹³ Ld. erről az Igazság cikksorozatát 1945. szept. 15.—okt. 13-ig.

¹¹⁴ Ld. Szabad Nép, 1945. szept. 25. A szegedi szervezet új tisztikarának névsorát lásd: Szegedi Hírlap, 1945. szept. 30. A szegedi kisgazda-szervezetre lásd még: PI Arch. 253/3—43. Jelentés az 1945. szept. 29—30-i szegedi látogatásról. Bpest, 1945. okt. 1.

¹¹⁵ PI. Arch 274 f. 16/88. E. Kovács Kálmán: A szabolcsi kudarc okai 1945. X. 23.—XI. 7. A jelentés szerzője szerint a FKgP agitációja olyan volt, hogy „Szabolcs egyes részein, de különösen Szatmárban túlzás nélkül beszélhetünk kisgazda terrorról”.

az országot.¹¹⁶ Az egész Dunántúlon elterjedt az a rémhír, hogy „az amerikai hadsereg már itt van az osztrák határon. Fel fogják váltani a magyarországi szovjet csapatokat és tovább itt más párt nem működhetik, csak a Kisgazda Párt.”¹¹⁷ Az erősen konzervatív-klerikális hagyományokkal rendelkező Veszprém megyében igen nagy sikert aratott az a híresztelés, hogy a FKgP angol—amerikai segítséggel vissza fogja állítani a választás után a királyságot, és Mindszentyt is azért nevezték ki hercegprímásnak, mert legitimista és támogatására szükség van.¹¹⁸

A kisgazdapárti agitáció, a budapesti választások eredménye a munkáspártok, elsősorban a Kommunista Párt tömegeinél határozott ellenállást, keserű dacot váltott ki. A választási harc országszerte a tömegek közvetlen összeütközéséhez vezetett. Szolnokon a kommunisták megakadályozták a FKgP népgyűlésének megtartását, jöllehet Nagy Ferenc, Gyöngyösi János és Vásáry István lettek volna a szónokok. A rendőrség tétlenül nézte az eseményeket. Gyöngyösi János, az ideiglenes kormány külügyminisztere felszólította a városi rendőrkapitányt, hogy biztosítsa a gyűlés megtartásának feltételeit, aki azonban arra hivatkozva, hogy demokrácia van és mindenkinek jogában áll szabadon cselekedni, a kérésnek nem tett eleget. A Békés megyei Dobozon, ahol erős, de szektás helyi kommunista szervezet működött, az összeütközések során Szabó Árpád, a FKgP egyik demokratikus gondolkodású alapító tagja és Bereczky Gábor vármegyei ügyvezető alelnök megsérültek. Esztergomban még súlyosabb események történtek: a választási összecsapásokban egy embert lelőttek, egy ember súlyosan, többen könnyebben megsérültek. A kisgazdapárti tagok ablakait városszerte betörték. Másutt, mint pl. Kiskőrösön az egyik kisgazda szónokot, Vásáry Istvánt azzal vádolva, hogy a Szovjetuniót gyalázza, feljelentették a szovjet parancsnokságon. A kisgazda-politikus ellen emelt vád azonban ebben az esetben alaptalan volt, és így hamarosan szabadlábra helyezték. Szegeden a baloldaliak nem engedték, hogy a FKgP megbízottja felszólaljon egy szovjet emlékünnepeleyn és a párt koszorúját elhelyezze.¹¹⁹

A munkások és szegényparasztok nem egyszer ösztönös, máskor szervezett, de mindenképpen elkeseredettséget és kiábrándultságot tükröző reagálásai a FKgP által kezdeményezett, ill. zászlaja alatt folyó jobboldali demokráciaellenes propagandaháttérre, jöllehet egyedi jelenségek voltak, s nem fejlődtek a párt elleni általános támadássá, kisgazda körökben nagy riadalmat keltettek. Tildy és a pártvezetőség az MKP élesen támadó hangját s az előbb jelzett választási eseményeket úgy értékelték, mint amelyek azt mutatják, hogy a pártok közötti együttműködés nem komoly, a munkáspártoknál, a deklaratív megnyilatkozások ellenére ilyen szándék gyakorlatilag hiányzik. Amíg közösen nem tisztázzák a politikai célkitűzéseket és a demokratikus pártok közötti erőviszonyokat, az együttműködés normális biztosítására nincs lehetőség — ez volt a kisgazda pártvezetőség álláspontja. Noha természetesen a MNFF megerősítésének gondolata vezette a munkáspártokat is, a kisgazdák közvetlenül a budapesti választások után nem remélték, hogy a baloldal támogatja a koalíció megújítására, új alapokra való helyezésére irányuló erőfeszítéseiket, azért ismét saját helyzetüknek erősítésére tettek lépéseket.

¹¹⁶ PI. Arch. 274 f. 16/87.

¹¹⁷ Dunántúli Szabad Nép, 1945. okt. 19.

¹¹⁸ PI. Arch. 253/3—63 *Veres Gábor* SzDP instruktor 1945. okt. 2-i jelentése.

¹¹⁹ Min. Tan. Irattára Minisztertanácsi jkv-ek. Az 1945. okt. 15-i ülés jkv-e.

A minisztertanács október 13-i ülésén Tildyék a koalíciós partnerek megkérdése nélkül előterjesztést tettek, amelyben követelték a Belügyminisztérium politikai államtitkári posztjának átadását, s bejelentették, hogy erre a funkcióra Eröss Jánost, Szabolcs-megyei főispán kinevezését javasolják.¹²⁰ Eröss előterjesztése azonban saját szempontjukból is súlyos taktikai hibának bizonyult. A szabolcsi főispánt az MKP és az SzDP már régóta támadta, mert személyében a megyében a koalíciós együttműködés legfőbb gátját látták, aki a régi népellenes bürokrácia és végrehajtó hatalom (csendőrség) visszaállítására irányuló erőfeszítéseivel aktívan segítette a helyi jobboldali erőket,¹²¹ s leváltását az MKP már a szeptember 26-i kétoldali pártközi megbeszélésen is követelte. Így természetesen a munkáspártok óvást emeltek a kisgazda javaslat ellen. Az egykori horthysta főtitisz, Dálnoki Miklós Béla miniszterelnök támogatta a kisgazdák igényét. Két nap múlva, október 15-én a FKgP minisztertanács elé vitte a választási harc során a pártot ért „sérelemeket”. A kérdést a kisgazda baloldalhoz számító Gyöngyösi János külügyminiszter referálta, aki külön kiemelte, hogy az új demokratikus rendőrség nem állt hivatása magaslatán. További követeléseket terjesztett elő, sürgette néhány vidéki — kecskeméti, nyíregyházi, soproni — rendőrkapitány leváltását.¹²² Döntés azonban nem született, mert közben más síkra terelődtek a tárgyalások.

A választási küzdelem elhatalmasodása, s ezzel párhuzamosan a demokrácia táborán belüli feszültség növekedése felkeltette a Szövetséges Ellenőrző Bizottság figyelmét is. A belpolitikai helyzet esetleges felborulása újabb nemzetközi bonyodalmakhoz vezetett volna, s a biztonságra törekvő szovjet külpolitika ezt igyekezett elkerülni. Ezért K. Vorosilov kezdeményezésére és részvételével a demokratikus pártok között a belső feszültség csökkentésére október 16-án tárgyalások kezdődtek. A Szovjetunió javasolta, hogy a MNFF pártjai, jugoszláv példára¹²³ az országos választásokon közösen induljanak, együttes jelölő listát állítsanak. Az az elképzelés merült fel, hogy függetlenül a választási eredményektől, a pártok a kormányzati hatalomban való részesedést előzőleg eldöntik, s annak megfelelően a kormányt még november 4-e előtt átalakítják. Az egyes pártoknak a hatalomtól való részesedési aránya körül heves vita bontakozott ki. A FKgP-nak, amely a magyar politikai élet legnagyobb politikai szervezete volt, 40⁰/₀-ot, majd 45⁰/₀ ill. 47,5⁰/₀-t ajánlottak fel.¹²⁴ Ezt Tildyék hajlandónak mutatkoztak elfogadni. Ennek ellenére a demokratikus pártok választási szövetsége, amely kétségtelenül a demokratikus átalakulás baloldali tendenciáit erősítette volna, nem jött létre.

A nyugati hatalmak, valószínűleg a kisgazda körök információi nyomán, gyorsan tudomást szereztek a közös lista tervéről és határozottan tiltakoztak

¹²⁰ Uo.

¹²¹ „... a demokratikus újjáéledésre, mint sötét lidércnyomás nehezedik dr. Eröss János szelleme — jelentette az MKP Szabolcs megyei Bizottsága. — És mindaddig nem lehet szó valóban szabad, demokratikus szellemről és pártközi békéről, ameddig dr. Eröss János a megye élén áll.” (MSZMP Szabolcs-Szatmár megyei PB. Arch. 31/447—1945. Idézi: *Filep János: A közigazgatás újjászervezéséről. Szabolcs-Szatmári Szemle, 1968. III. sz. 95. l.*)

¹²² Min. Tan. Irattár. Min. Tan. jkv-ek. 1945. okt. 15-i ülés jkv.

¹²³ Jugoszláviában a Népi Arcvonal pártjai közös választási Végrehajtó Bizottságot létesítettek. Ennek volt feladata a választások előkészítése és lebonyolítása. Vidéken a pártok közötti nézeteltérések rendezésére helyi pártközi bizottságokat hoztak létre. Ugyancsak közös választási hadjáratban állapodtak meg a bolgár Hazafias Arcvonal pártjai is. (MTI jelentés. 1945. szept. 6. TASSz.)

¹²⁴ *Nagy Ferenc: The Struggle behind the Iron Curtain. The Mac-Millan Company. New York. 1948. 149. l.*

ellene. A nyugatiak már az augusztusban aláírt, de csak néhány hónappal később ratifikált szovjet—magyar árucseregyezményt is kifogásolták, s most a közös lista körül csaptak nagy lármát. Anglia október 18-án szóbeli jegyzéket nyújtott át a magyar kormánynak, amelyben tiltakozott a közös lista gondolata ellen, s kilatásba helyezte, hogy megfontolás tárgyává teszi Magyarország diplomáciai elismerését és a magyar kérdésekben való állásfoglalását.¹²⁵ Hasonló értelemben nyilatkozott az Egyesült Államok kormánya is.

A közös lista terve a hazai közvélemény előtt sem volt népszerű,¹²⁶ s e tekintetben a demokratikus pártok felfogása is erősen eltért egymástól. A Magyar Kommunista Párt, amely a legkövetkezetesebben képviselte a nemzeti összefogás politikáját, természetesen támogatta a választási szövetséget. Annál is inkább, mert úgy vélte, ennek segítségével meg lehet akadályozni a FKGP jobbratolódását, vagy legalább is világosabban el lehet határolni a jobboldali rétegektől. Noha Rákosi a közös lista gondolatát a MKP KV. október 11-i ülésén felvetette, nem jelezte, hogy a párt a kezdeményezést magára vállalja,¹²⁷ így nem valószínű, hogy a szovjet javaslat mögött az MKP állt volna. A Szociáldemokrata Párt ezzel szemben ellenezte a koalíciós listát. Az SzDP-t már az MKP-val való, a munkásegységfront szellemében kötött választási szövetség is nehéz helyzetbe hozta. A párton belül kiéleződtek az ellentétek. Az SzDP vezetősége még október 7. előtt felmérte, hogy miként reagálna a párttagság, ha az országos választásokon is együttesen indulna a két munkáspárt. Az ország szinte minden tájáról egyértelműen elutasító válasz érkezett.¹²⁸ A párt gyors feltöltődése falusi és városi kispolgári tömegekkel érezte hatását. A budapesti községi választások után összehívott országos pártválasztmányon, majd a pártvezetőség ülésén a munkásegységfront alapján álló Szakasitsékát leszavazták, a párt az önálló indulás mellett döntött.¹²⁹ Abból a megfontolásból kiindulva, hogy az önállóan fellépő SzDP visszahódíthatja elvesztett taborát, ezzel az MKP is egyetértett. A vezető szociáldemokrata körök számára tehát egy újabb listakapcsolás hátrányos lett volna s mindent megtettek, hogy lehetőleg arra ne kerüljön sor. A kormány átalakítása elől azonban nem zárkóztak el, sőt bejelentették igényüket a Belügyminisztériumra.

A NPP az MKP álláspontját támogatta, a kisebb pártok, elsősorban a liberális kispolgári demokráciát hirdető Polgári Demokrata Párt a közös indulás ellen voltak.

¹²⁵ Min. Tan. Iratt. 1945. Vegyes iratok.

¹²⁶ Október 18—21. között készült közvéleménykutató felmérés szerint a megkérdezettek 56%-a ellenezte a közös listát; a nők nagyobb mértékben mint a férfiak. A véleményt mondók 40%-a, főleg a kispolgárság képviselői helyeselték a választási szövetséget. 40% bizonytalan választ adott. (Közvéleménykutató Intézet 1945. nov. 1. jelentése.)

¹²⁷ PI. Arch. Mikrofilmtár. MKP K. V. 82.

¹²⁸ Az SzDP Alföldi Bizottsága a szept. 23-i választókerületi értekezletről azt jelentette, hogy „a felszólalók beszámoltak pártszervezetük működéséről és hangulatáról, egyértelműen a nemzetgyűlési képviselőválasztásokon a Szociáldemokrata Párt önállóan való indulása mellett foglaltak állást” (PI. Arch. 253/3/43). Justus Pál szintén azt jelentette, hogy „... a baranyai hangulatot tekintve ki van zárva az, hogy egységes listával lehessen indulni a választásokon, mert azt a saját pártunk sem bírja el, és pedig mind a párt jobboldala, mind a párt baloldala ragaszkodik, más-más okból, az önálló listához és nyilván olyértelmű határozott utasítással jönnek Budapestre a küldöttek a pártválasztmány ülésére.” (PI. Arch. 253/3/37 92. old. *Justus P.* jelentése a vidéki titkárságnak 1945. okt. 3.) Szolnok megyében a szociáldemokrata funkcionáriusok közölték a pártinstruktorral, hogy az MKP-val közös lista esetén a tagság a FKGP-re szavaz. (PI. Arch. 253/3—60 138. o.) Kisvárdán egy küldöttség 200 tagú vasutas párttag nevében kijelentette, hogy kollektíve kilépnek, ha a munkásegységlista fennmarad (PI. Arch. 253/3—58).

¹²⁹ Népszava, 1945. okt. 14.

A választási szövetség terve a FKgP-ban ismét kisebb válságot okozott. Tildy és a szűkebb pártvezetőség hajlandónak mutatkozott elfogadni a közös listát. Ők, mint jeleztük, bizalmatlanok voltak az MKP koalíciós magatartását illetően, féltek, hogy a munkáspártok felmondják az együttműködést, s akkor egyedül kell átvenniük a kormányzatot, amit tekintettel az ország súlyos gazdasági helyzetére, mindenképp el akartak kerülni. Ha viszont közösen vesznek részt a választási kampányban, az MKP és az SzDP nem emelhet kifogást a koalíciós együttműködés ellen. A közös lista ügyét a pártvezetés azonban nem vitte a tömegek közé, kiszgazda vezetők a nyilvánosság előtt nem nyilatkoztak. Egyedül a SzEB-bel jó kapcsolatban álló Balogh páter szólalt meg. A nevezetes október 21-i bajai beszédében nyíltan kiállt a munkáspártokkal való közös indulás mellett, kikötötte azonban, hogy a FKgP-nek a hatalmi osztozkodásban meg kell kapnia az 51—52%-ot.¹³⁰ A pártvezetőség tartózkodó magatartása ellenére a közös lista terve, még Balogh páter állásfoglalása előtt, kitudódott.

A kiszgazda párttagság körében óriási volt a felzúdulás, úgy érezték, a pártvezetőség elalkudja a választási győzelmet, elárulja a paraszti-polgári érdekeket. A Semmelweis utcai pártközpontba vidékről tiltakozó táviratok ezrei érkeztek. A burzsoá jobbszárny, amely a budapesti választások eredményében saját politikai vonalának igazolását látta, az önállóbb, függetlenebb, határozottabb polgári politika helyességét, kihasználva a tömeghangulatot, támadásba lendült. Vásáryék követelték, hogy hívják össze a párt legmagasabb politikai szervét, az országos nagyválasztmányt és az döntsön véglegesen a közös lista ügyében.¹³¹ Nagy Ferenc és környezete, noha szintén nem lelkesedett a közös listáért, Tildy mellé állt. A választási kampány kiéleződése, a vidéki politikai hangulat elmérgesedése őket is idegesítette. Ezért, Tildytől függetlenül és az ő tudta nélkül tárgyalásokat próbáltak kezdeményezni a Kommunista Párt vezetőivel, a vidéki agitáció mérséklésére. A Tildy hátamögött felajánlott külön együttműködésre azonban nem került sor.¹³²

A közös lista ügyét végül is a nagyhatalmak állásfoglalása döntötte el. A SzEB október 20-i ülésén Edgcombe tábornok, az angol misszió vezetője a nyugatiak nevében tiltakozott Vorosilovnál a tervezett választási szövetség ellen.¹³³ A Szovjetunió a szeptemberi londoni külügyminiszteri értekezlet kudarca után nem akart újabb nemzetközi vitába bonyolódni, s engedett a nyugati hatalmak követeléseinek. A SzEB nem járult hozzá a demokratikus pártok választási listakapcsolásához, s így az lekerült a napirendről. A magyar politikai közélet a döntést megnyugvással fogadta.

Noha a demokratikus pártok szorosabb választási együttműködésére nem került sor, a koalíciós partnerek az ország súlyos gazdasági és politikai helyzete való tekintettel megállapodtak abban, hogy a koalíciót változatlanul fenn tartják, s választási programnyilatkozatot adnak ki, amelyben leszögezik a kö-

¹³⁰ Balogh István síkra szállt a közös lista mellett és kijelentette: „Ha megegyezéssel többség alakul ki, úgyszólván ingyen, erőszak és vér nélkül, hosszú ideig úrrá lehetünk a belpolitikai válságon. 51—52%-os többségre gondolok.” Magyar Nemzet, 1945. okt. 23.

¹³¹ Nagy Vincze: Októbertől—októberig. New York. 1962. 404. l.

¹³² PI. Arch. 274 f. 7/212. Beér János levele Révai Józsefhez 1945. okt. 22. Szabó Tamás, kiszgazda pártvezetés bizalmi embere, a párt titkára, felkérte Beért, hogy közvetítsen az MKP titkárság és az FKgP parasztszárnya között egy találkozó érdekében. Szabó közölte, az akció nem Tildy ellen irányul. Révai ráírta a levélre válaszáat: „Nagy Ferenc és Kovács Bélának nincs szüksége közvetítésre hozzánk”.

¹³³ Min. Tan. Irattár, 1945. Végyes iratok.

zós politikai célkitűzéseiket. Megegyezésre jutottak arra vonatkozóan, hogy a kormányzati hatalomban való részesedést addig nem állapítják meg, amíg a választásokat meg nem tartják. Elhatározták, hogy ezentúl minden lényeges kérdésben pártközi értekezlet dönt és mérséklik a pártok propagandatevékenységét. Elvetették a NPP javaslatát, hogy a választásokat halasszák el.¹³⁴ A közös politikai program, amelyet a megalakítandó új koalíciós kormánynak munkatervéül szánták, a valóban legfontosabb feladatokat tartalmazta. A legsürgősebb tennivalónak a közellátás, az élelmezés és fűtési nehézségek megoldását, a spekuláció és a fekete kereskedelem felszámolását jelölte meg. Ugyancsak nagyon fontosnak tartotta a pénz romlásának, az infláció elhatalmasodásának megakadályozását. A program felvetette, — a súlyos szénhiányra való tekintettel — a föld kincseinek, a bányáknak, valamint az erőműtelepeknek az államosítását. Politikai kérdések közül a közigazgatás megtisztítását, a jobboldali állami bürokrácia elleni harcot, valamint a rend és fegyelem biztosítását, a központi állami irányítás megszilárdítását állította előtérbe.

A FKgP a pártközi megállapodásokat a jobboldal nyomására összehívott nagyválasztmány elé terjesztette. Tildy tájékoztatta a rétszvevőket a korábbi tárgyalásokról. Óriási óváció közepette jelentette be, hogy a párt külön indul a választásokon, elhallgatta azonban, hogy a pártvezetőség előzően beleegyezett a közös listába. A pártvezér a közös választási programnyilatkozat, valamint a demokratikus erőkkel való együttműködés elfogadását kérte. A koalíció fenntartása mellett felsorakoztak a demokratikus birtokos paraszti szárny vezetői is. Mind Nagy Ferenc, mind Varga Béla kiálltak a munkásosztályal való összefogás mellett. A jobboldali ellenzék azonban, augusztusi nagyválasztmányától eltérően most már erélyesen hallatta szavát. Hangadóvá az egyre inkább jobbfelé tolodó Sulyok Dezső vált. Élesen bírálta a pártvezetőség magatartását, amiért az hajlandó volt beleegyezni a közös listába, kifogásolta a Politikai Bizottság, a pártvezetés operatív szervének összetételét, hogy ti. az azokból áll, akiket Tildy saját belátása szerint behív. Követelte, hogy ezentúl a pártközi tárgyalásokon Tildy ne egyedül vegyen részt, hanem a pártvezetés más tagjaival közösen. Emellett javasolta, hogy igyekezzenek szorosabbá tenni a „nem marxista” pártokkal az együttműködést.¹³⁵ A nagyválasztmány azonban a pártvezetőség álláspontját fogadta el, egyhangúan megszavazta a közös választási programnyilatkozatot és a koalíciós együttműködés fenntartását.¹³⁶ E határozat, ha sok vonatkozásban a súlyos téltől való félelem szülte is, igen jelentős esemény a FKgP életében. Világosan mutatja, hogy a párt és tömegeinek nagy részét alkotó birtokos parasztság változatlanul az újjáépítés, a demokratikus átalakulás mellett állt, s ettől nem lehetett eltéríteni.

Kiszagdapárti körökben a nagyválasztmány állásfoglalása, a tárgyalások eredményeinek „ratifikálása” látható megkönnyebbülést hozott. A kisgazda sajtó, elsősorban a Kis Újság, napokig a határozat méltatásával foglalkozott, a párt „rugalmasságát”, „mértéktartását”, „fegyelmzettségét” esetelte. A baloldal elleni nyílt támadások eltűntek, szinte feltűnő buzgósággal lelkesedtek a koalícióért. Örültek, hogy a munkáspártok vállalták a FKgP-tal való együttthala-

¹³⁴ Világosság, 1945. okt. 23. Erdei a választások elhalasztásának gondolatát okt. 21-én a NPP szegedi gyűlésén vetette fel.

¹³⁵ Sulyok Dezső: Zwei Tage ohne Nacht. . . . 193. l.

¹³⁶ Ld. Kis Újság, 1945. okt. 25.

dást, s úgy érezték, hogy ezzel aránylag elhárultak az akadályok a választások megrendezése elől.¹³⁷

A Függetlenségi Front közös választási programja október 25-én nyilvánosságra került.¹³⁸ Túlkésőn azonban ahhoz, hogy komolyabb hatással lett volna a választási küzdelemre. A koalíciós tárgyalások ugyan mérsékeltek a hivatalos agitációt, de mind vidéken, mind a fővárosban a jobb- és szélsőjobboldali uszítás változatlanul folyt.

A nemzetgyűlési választásokon ugyanazok a politikai pártok vettek részt, mint a fővárosi községi választásokon. A vezető demokratikus pártok politikai szövetségének erősödése, amely 1945 őszen a magyar belpolitika egyik pozitív momentumra volt, a koalíción kívüli jobboldali erők, elsősorban az egyház vezetőinek körében nemtetszést keltett.

A reakciós klerikális körök nem nézték jó szemmel a koalíció megszilárdulását, s védencük, a FKgP magatartását, ezért azzal az igénnyel, hogy a jobboldali erők irányítását átvegyék, önálló akcióra szánták el magukat. Még a választási szövetséggel tárgyalások idején, éppen a közös lista elleni tiltakozásul Mindszenty kiadta nevezetes október 18-i körlevelét,¹³⁹ melyben köntörfalazás nélkül háttámadta a magyar népi demokráciát, szót emelt olyan demokratikus vívmányok ellen, mint a földreform vagy a köznevelés demokratizálódása. A hírhedt körlevelét a közvélemény felháborodással fogadta, a FKgP vezetősége maga is elítélte,¹⁴⁰ ami Esztergom és a kiszegiek korábbi harmonikus kapcsolatán — legalábbis felső szinten — nyomot hagyott. Egyes, nem jelentős klerikális csoportok elfordultak a FKgP-től és más pártot kerestek. Választásuk, a városi kis- és középpolgárság egy részének a horthysta maradványokkal szövetkező politikai képviselőit, a Polgári Demokrata Pártra esett. A PDP jogilag még tagja volt a Függetlenségi Frontnak, gyakorlatilag azonban 1945 nyaratól kezdve nem vett részt a koalícióban, miniszteri tárcával gr. Teleki Gézának a pártelnökségről való lemondása után nem rendelkezett. Ez a párt volt az egyetlen, amely nem tiltakozott Mindszenty levele ellen. Schlachtáék, a Keresztény Női Tábor, a Pálffy-féle Néppárt, Tobler János keresztény-szocialista csoportja a PDP listáján indult.¹⁴¹ Jelöltjeiről joggal írta a kiváló polgári publicista, Zsolt Béla: „Anélkül, hogy a párt szuverén jogaiba akarnánk beavatkozni, meg kell állapítanunk, hogy a nagymúltú demokratikus Vázsonyi-párt és a liberális Rassai-párt utóvédei mellett a Wolf-párt, a MÉP, sőt az Ébredő Magyarok Egyesületének egyénileg talán elfogadható tagjai is szerepelnek. Az úgynevezett keresztény-politika

¹³⁷ „Másfél hét rendkívüli politikai feszültség áll mögöttünk. Veszélyben forgott mindaz, amit a nemzet és a pártok együttes munkája nyolc hónap alatt felépített. A válság szerencsésen elmúlt. A koalícióban egyesült pártok új megállapodása lehetővé teszi, hogy megint a választásokra irányítsuk a figyelmünket. A választásokra, amelyet harc nélkül kell megvívniunk, hogy tisztázza az erőviszonyokat, de ne végezzen helyrehozhatatlan rombolást sem a közéletben, sem a pártok egymásközötti kapcsolataiban” — írta a Kis Újság. (1945. okt. 26. „Harc helyett választást” c. cikk.)

¹³⁸ Magyar Kommunista és Szociáldemokrata Párt határozatai. 1944—48. Bpest. Kossuth. 1967. Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjainak felhívása a magyar nemzethez az országgyűlési választások alkalmából. 619—621. l.

¹³⁹ Mindszenty okt. 17-én már tájékoztatta a püspöki kart a választásokkal kapcsolatos tárgyalásokról. A közös listával az egyház sem értett egyet, s a püspöki kar elhatározta, hogy tiltakozni fog ellene. Püspökkari konferencia jkv.-e 1945. okt. 17. 8. l. Másnap kiadták a nevezetes körlevelet. (Ezt a dokumentumot Orbán Sándor bocsátotta a rendelkezésemre.)

¹⁴⁰ Orbán Sándor: i. m. 87—88. l.

¹⁴¹ OSzK Aprónyomtatvány Tár. Apró vegyes nyomtatványok 1945. A Keresztény Női Tábor, a Pálffy-féle Néppárt, Tobler János keresztény szocialista csoportja, valamint a PDP közös röpirata.

prominenseiről — elsősorban Schlachta Margitról — minden jót el lehet mondani, csak egyet nem, hogy a haladó baloldali polgárságot képviselné.¹⁴² A PDP nem váltotta be az egyes csoportok részéről hozzá fűzött reményeket, a nagy pártokhoz képest teljesen elhanyagolható tömegbefolyásra tett csak szert.

A november 4-én megtartott parlamenti választások már nem keltettek olyan feltűnést mint az előzőek, többé-kevésbé a várt eredményt hozták. A leadott 4 730 409 érvényes szavazat közül az abszolút többséget, a 2 697 503 szavazatot, az össz szavazatok 57,03%-át a Független Kisgazda Párt szerezte meg. Az SzDP 823 314 szavazatot (17,41%), az MKP 802 122 szavazatot (16,95%) kapott. Szép sikert aratott a Nemzeti Parasztpárt, amelyre 325 284-en (6,87%) adták le voksukat, míg a kisebb polgári pártok közül a PDP 76 424 (1,62), az MRP 5,762 (0,12%) szavazatot vallhatott magáénak. Ennek megfelelően 364 mandátumból 201-et a FKgP, 70-et az MKP, 69-et az SzDP, 22-et a NPP és 2-öt a PDP kapott.

A négy jelentősebb demokratikus párt szavazatai megyénként a következőképpen oszlottak meg:¹⁴³

4. táblázat. Az 1945-ös nemzetgyűlési választások eredményei

	Független Kisgazdapárt		Magyar Kommuniztapárt		Szociáldemokrata Párt		Nemzeti Parasztpárt	
	Szavazatok száma	%	Szavazatok száma	%	Szavazatok száma	%	Szavazatok száma	%
<i>Alföld:</i>								
Bács-Bodrog	43610	60,14	13865	19,12	6729	9,30	6434	8,9
Békés	76791	39,90	50454	26,30	41205	21,40	21705	11,3
Bihar	49897	53,14	19519	21,00	7532	8,38	14904	16,50
Csanád	40957	42,90	27763	29,40	18667	19,60	8972	6,30
Csongrád.	103061	53,60	34877	18,40	39746	20,80	10339	5,40
Hajdu	74653	46,30	24429	15,45	30602	19,70	28052	17,70
Pest-Pilis-Solt	338180	62,13	81085	14,80	85437	15,70	33631	6,17
Szabolcs	121083	62,72	18690	9,85	21678	11,76	28359	14,83
Szatmár-Bereg	58222	72,40	6119	7,60	4533	5,6	10974	13,60
Jász-Kis-Kun-Szolnok	115795	51,20	51909	23,00	30886	13,70	23833	10,50
<i>Dunántúl:</i>								
Baranya	97329	61,45	26029	16,50	27446	17,34	6132	3,88
Fejér	90578	62,50	17675	12,50	23279	16,30	9338	6,50
Győr-Moson-Komárom-Esztergom	52087	48,44	15874	14,82	31945	29,70	6655	6,20
Somogy	41290	41,00	29129	28,65	25572	25,21	3838	3,79
Sopron	155898	75,35	12174	5,86	21879	10,58	13118	6,36
Sopron	64665	70,19	10487	11,38	9991	10,80	5733	6,22
Tolna	87268	65,54	14072	10,56	16226	12,14	13675	10,27
Vas	106686	72,60	13576	9,20	19292	13,10	7511	5,10
Veszprém	85122	65,54	16598	12,77	16945	13,06	9767	7,52
Zala	144527	74,71	13941	7,42	22179	11,69	9943	5,26
<i>Észak-Magyarország:</i>								
Abauj-Torna	36644	77,24	4159	8,77	4254	8,97	1921	4,05
Borsod-Gömör	100347	48,19	47900	23,01	45572	21,89	11204	5,38
Heves	96406	56,20	30274	17,60	24057	14,00	17395	10,10
Nógrád-Hont	65939	53,30	32754	27,20	15763	12,20	7663	6,20
Zemplén	46305	66,35	8913	13,17	8621	12,62	4674	6,82
Nagy-Budapest	404533	47,51	178867	21,08	223808	26,26	12523	1,47
<i>Összesen</i>	2697503	57,03	802122	16,95	823314	17,41	325284	6,87

¹⁴² Haladás, 1945. okt. 27.

¹⁴³ PI. Arch. 283 f. Faraghó-statisztika.

Az Alföldön a pártok közötti erőviszonyok igen vegyes képet mutatnak. A Kisgazdapárt eredményei itt a legszórtaabbak. Ugyan 10 megyéből 7-ben a párt szerezte meg az abszolút többséget, azonban a 10 közül csak 4-ben szerepelt országos átlag fölött. A vidékenkénti konkrétabb elemzés még nagyobb eltéréseket is mutat. Az egész Alföldön a párt a legelmaradottabb két megyében szerepelt a legjobban, az egyikben, Szabolcs-Szatmárban majdnem megkapta a kétharmados többséget is. A munkáspártok mind a két helyen országos átlaguk alatt szerepeltek. Érdekes viszont, hogy itt a NPP is nagy sikert aratott, országos átlagánál kétszer több szavazatot szerzett. Ugyanakkor a Viharsarokban (Békés, Csanád—Csongrád m.) éppen ellenkezőleg történt. E területeken FKgP országos átlaga alatti eredményt ért el, Békés megyében kapta országosan a legalacsonyabb szavazatmennyiséget. Az MKP és az SzDP alaposan az országos átlag fölé emelkedik, sőt az MKP Csanádban éri el országosan legnagyobb sikerét. Ismét csak feltűnő, hogy a NPP a Viharsarokban átlaga alatt szerepelt. Az eredmények nem véletlenek: a Viharsarokban agrárszegénység országos átlagot meghaladó mértékben élt, ők határozottan a munkáspártokat támogatták. A FKgP országos átlaga fölött szerepelt, a Duna—Tisza közén Bács—Bodrog és Pest megyékben. Ez a vidék mindig is a tehetősebb jobbmódúbb paraszti rétegek lakóhelye volt.

A Dunántúl választási eredményei világosan mutatják, hogy ez a Kisgazda Párt igazi fellegvára. Itt 10 megyéből kettőt kivéve a párt országos átlagát meghaladó eredményt vallhatott magáénak. Az MKP Komárom—Esztergom megyétől, a bányavidékektől eltekintve, mindenütt mélyen országos eredményei alatt szerepelt, az SzDP Komárom-Esztergomot és Győr-Mosont, valamint Baranyát nem számítva nem érte el országos átlagát. A Nemzeti Paraszt Párt e vidéken jobban szerepelt, mint a munkáspártok, Veszprémben és Tolnában túlszárnyalta országos átlagát, s másik a négy megyében majdnem megközelítette. A területi eltérések itt is sokat mondanak. Nyugat- és Dél-Dunántúlon a FKgP jóformán mindenütt elérte, vagy nagyon megközelítette a kétharmados többséget. Az MKP mélyebben, az SzDP valamivel kevésbé, alatta maradt országos eredményeinek. Az MKP Somogyban kapta országosan a legkevesebb szavazatot. A NPP is elmaradt országos átlagától. A Kis-Alföldön és a bányavidékeken viszont a munkáspártok szerepeltek jól; Komárom-Esztergomban az MKP országosan a második legjobb eredményét hozta, az SzDP legnagyobb sikerét Győr-Sopron megyében aratta. Az iparvidéken a NPP számottevő eredményt nem ért el.

Észak-Magyarországon is úgy alakult a helyzet, hogy a Kisgazdapárt a legelmaradottabb vidékeken futott be elsősorban, míg az ipari övezetek a munkáspártok bázisát jelentették. Az északi hegyvidék csücskében a FKgP messze túlszárnyalta átlagát, Abaúj-Torna megyében kétharmados többségnél jobb százalékaránnyal az országosan legnagyobb sikerét aratta, a baloldali pártok abszolút értéket tekintve szinte alig jutottak szavazathoz. A többi megyében az FKgP nem érte el országos átlagát, noha csak Borsodban nem sikerült többséget szereznie. Az MKP ezeken az iparilag legfejlettebb területeken jóval átlaga fölé emelkedett, Nógrádban országosan a második legjobb eredményt érte el. Az SzDP Magyarországon csak Borsodban tudta meghaladni országos eredményét. A NPP csak Hevesben tudott jelentősebb számú szavazatra szert tenni, egyébként nagyon gyengén szerepelt.

A nők—férfiak szavazati arányára most nem térünk ki, az alapvető tendencia, hogy ti. a nők nagyobb arányban támogatták FKgP-t mint a férfiak

kisebb helyi sajátosságoktól eltekintve az országos választásokon nem változott. Hasonlóképpen nem részletezzük a választási eredményeket a választó területek ill. egyes községek szerint sem, mert a területekenkénti alapvető eltérések itt is változatlanok. A Dunántúlon pl. a községek döntő többségében a FKgP a szavazatok 80—85%-át is megszerezte. Nem érdemes külön elemezni a budapesti eredményeket sem, mert lényeges elmozdulás a törvényhatósági választásokhoz képest nem történt. Mindemellett a választási statisztikák azt mutatják, hogy a FKgP Budapest mellett más városokban is megvetette a lábát. A 13 törvényhatósági jogú városból 8-ban a párt szerezte meg a többséget, különösen jól szerepelt Kecskeméten (72,6%), Sopronban (65%), Baján (62,9%) és Szegeden (62,2%). A kisebb, ún. megyei városokban 45 közül 27-ben szintén a kisgazdák kapták az abszolút többséget, egyes helyeken feltűnően nagy fölényvel. Így pl. Balassagyarmaton (81,6%), Szekszárdon (78,7%), Mohácson (74,4%), Jászberényben (70%), Nyíregyházán (68,6%), Kiskunfélegyházán (68,3%), Nagykánizsán (65,2%), Cegléden (63,8%), Zalaegerszezen (63,6%), Veszprémben (62,6%), Egerben (62,6%) és még sok más helyen.

A választási eredmények tehát azt tanúsítják, hogy a FKgP a kiemelkedően jó eredményeket az elmaradottabb agrár vidékeken érte el, de megnyerte a többséget a fejlettebb polgárosodottabb mezőgazdasági területeken is. A munkáspártok elsősorban az ipari és bányakörzetekben valamint az agrárszegénység által sűrűbben lakott területeken tudtak jelentősebb eredményeket elérni.

1945 őszén a FKgP fennállásának legnagyobb választási sikerét könyvelhette el, s az abszolút győzelem megszerzése társadalmilag és politikailag is új helyzetet teremtett. A választások eredménye bizonyította, hogy befejeződött a FKgP tömegpárttá válása, olyan politikai szervezetté, amely legellentétesebb érdekű társadalmi osztályokat és rétegeket tömörített magába. A FKgP mammutpárttá fejlődése szükségszerűen magával hozta a párt jellegének megváltozását is. Joggal írta a jószemű korabeli polgáripolitikus, Bibó István: „... a Kisgazda Párt, mely egy esztendővel ezelőtt egy komoly és világos társadalmi bázissal bíró, szolid elvi alapokon álló, radikálisnak nem nevezhető, de a megbízhatóság atmoszféráját árasztó, fontolva haladó demokratikus párt volt, ma kezd veszedelmesen hasonlítani a magyar történelemben oly ismerős mammut kormányzó pártokhoz, Bethlen István Egységes Pártjához, Gömbös Gyula NEP-jéhez és Teleki—Kállay MÉP-jéhez. Födbirtokosok, tisztviselők, nagykapitalisták, politikai ügyvédek és polgárosodott kisgazdák ülnek itt együtt az elvi alapok lehetőleg minél kisebb tisztázása mellett, mindennel és mindenkivel, akinek a kormányhoz s a meglevő dolgok tisztázásához valami köze van, vagy szeretne lenni, abban a meggyőződésben, hogy ha ők nem segítenek kormányozni az országot, akkor valami megváltoztathatatlan veszedelem zúdul erre a szerencsétlen országra.”¹⁴⁴ A FKgP 1945 őszén hasonlítani látszott az ellenforradalmi kormánypártok felépítéséhez, gyakorlatilag azonban teljesen újszerű tömegpárt volt. Míg a hagyományos kormánypártok alapja a nagytőke és nagybirtok politikai szövetsége volt, amelyhez időnként az úri középosztály egyes rétegei is csatlakoztak, addig a FKgP-nak széles, demokratikus paraszti bázisa maradt. A FKgP-nak a felszabadulás előtt, különösen a 30-as évek második felében, a parasztság különböző rétegeinek „egységes” pártját, politikai szervezetét képezte, tagjai egyes vidékeken, a helyi társadalmi és politikai feltételeknek megfelelően hol földmunkásokból, szegényparasztokból, hol gazdagparasztokból kerültek ki. A párt

¹⁴⁴ Valóság, 1945. okt. — dec. sz. 32. l. A demokrácia válsága c. cikk.

zömét, hangadó rétegét a középparasztság felső, a gazdagparasztság alsó csoportjai, a tíz-ötven holdasok alkották. Az 50 hold feletti tőkés parasztság általában, helyenkénti különbségekkel, mindenkor kormánypárti maradt. Így a FKgP mint parasztpárt „egységes” mivolta ellenére döntően „középparaszti” jellegű volt. A felszabadulás után kibontakozó népi demokratikus átalakulás, a földreform ezt a réteget érintetlenül hagyta, így a párt vidéki bázisának alapja változatlan maradt. Ez még inkább gyarapodott egyrészt a földhöz jutott kisgazdákból, akik a pártban tulajdonosi mivoltjuk védelmezőjét látták, és másrészt a jobboldali gazdagparaszti rétegekkel. A FKgP-nak ehhez az alapjában kispolgári demokratikus törzséhez csatlakoztak, illetve erre igyekeztek ráépülni a magyar uralkodó osztályok maradványai, anélkül, hogy politikai szövetség vagy szorosabb együttműködés létrejött volna. A FKgP azonban a felszabadulás előtt sem volt tisztán paraszti jellegű, noha alapjában véve ez a vonása dominált, akkor is rendelkezett bizonyos mértékig és az előbbinek alárendelve „gyűjtő” párt jelleggel. Ellenzéki szerepéből adódóan, időről-időre soraiiban tudhatta a nagybirtok egyes, nem befolyásos, nem meghatározó szerepet játszó ellenzéki csoportjait, a nagyburzsoázia egyes, szintén nem elhatározó jelentőségű, főleg nyugatbarát csoportjait. A párt tőkés kapcsolatai a háború alatt erősödtek, sőt a GyOSz-szal is kiépültek. Az állami bürokrácia, az értelmiség és a városi, elsősorban fővárosi kispolgárság körében befolyásra korábban soha sem tett szert. A felszabadulás utáni tömegbázis váltás úgy megy végbe, hogy a FKgP maga mögött tudhatta a finánetőke hangadóvá vált, liberális nyugatbarát csoportjait. E mellett megszervezte az „úri középosztály”, elsősorban az állami bürokrácia támogatását, s igen jelentős mértékben megnőtt a befolyása a városi kispolgárság körében is.

A FKgP a felszabadulás után az egyik legjelentősebb kormányzópárttá vált, de más lett mint a régi kormánypártok. Ezt egyébként a párton belüli politikai áramlatok viszonya is igazolta. A választásokkal többé-kevésbé befejezettek tekinthető a párton belüli irányzatok kialakulása. Döntő momentum, hogy kialakult a FKgP burzsoá jobbszárnya, amely a nagyburzsoázia, a volt földbirtokos rétegek, az állami bürokrácia és a tőkés gazdagparasztság egy részének támogatását élvezte. Mindez nem jelentette azt, hogy a párton belüli erőviszonyok augusztushoz viszonyítva alapvetően megváltoztak volna. Kétségtelen azonban, hogy Tildy és a balszárny befolyása tovább csökkent, de Tildy még érvényesíteni tudta akaratát. A burzsoá jobboldal az októberi nagyválasztmányon világosan érezte jelenlétét, s elég erősnek érezte magát, hogy támadásba lendüljön Tildy és a párt koalíciós politikai irányvonala ellen. A párt birtokos paraszti centruma tovább erősödött, a képviselők több mint fele parasztemberekből állt, Nagy Ferencék népszerűsége töretlen volt. A FKgP paraszti szárnya szilárdan állt a lábán, határozottan képviselve a birtokos paraszti érdekeket, s noha a jobbszárny vonzereje hatással volt rá, nem volt hajlandó a nagytőkés, burzsoá érdekek védelmezői oldalára állni. Ez politikailag egyben azt is jelentette, hogy a demokratikus birtokos paraszti mozgalom 1945 után, noha a veszély fennállt, nem lépett Nagyatádi útjára, a nagytőkével és a nagybirtokkal való együttműködés útjára, s ami a legfontosabb, nem fogadta el annak vezetését. A nagyatádi út veszélye azonban nem múlt el még véglegesen. A magántulajdon és a polgári rend érdekében vívott harc magában hordozta annak lehetőségét, hogy a kisgazdamozgalom minden tulajdon, beleértve a tőkés tulajdont is, védelmezőjének talajára csúszsék át, amely politikai következményként a népi demokráciától való elfordulását eredményezheti.

Minek köszönhette a FKgP fölényes választási győzelmét? Mindenekelőtt annak, hogy a burzsoázia helyes osztályöszttönnel a munkásosztállyal szemben nem az erők megosztására, hanem az erők összefogására törekedett. Ebben igen nagy szerepet játszott — a politikai helyzet alapos félreértése — a munkásosztály azonnali hatalomátvételétől való félelem. „Igen, a választások előtt volt egy kohéziós erő: a proletárdiktatúrától való félelem, amely az ország nem marxista közvéleményét egységbe tömörítette. A külpolitikailag tájékozatlan magyar közvélemény egy része kétségtelenül félt ettől a veszélytől, és úgy vélte, hogy a védekezés legjobb módja a parlamenti többség biztosítása” — ismerte el később Gáspár Ervin, az FKgP egyik baloldali értelmiségi vezetője.¹⁴⁵ Az integrálódási pont, a gyűjtő hely a Kisgazdapárt lett, mert más jelentős polgári párt nem létezett, egyrészt a fegyverszüneti szerződés betiltotta a régi kormány- és szélsőjobboldali pártokat, másrészt a magyar parlamenti demokrácia korlátozott volta, a „váltógazdaság” hiánya miatt a magyar uralkodó osztályok „másik”, liberálisnak és ellenzékinek tekinthető politikai szervezettel nem rendelkeztek, harmadrészt a felszabadulás után a vezető demokratikus pártok újabb politikai szervezetek indulását nem engedélyezték. A Kisgazdapárt azért vált alkalmassá erre a „gyűjtő-párt”-szerepre, mert az ellenforradalmi rendszerben — főként a 30-as évek második felében — kettős funkciót töltött be. Egyfelől pótolta — ha csak kis mértékben is — egy „liberális” politikai szervezet hiányát, fellépett a fináncnöke nyugatbarát függetlenségi szárnyának érdekeiért, másfelől megmaradt alapvetően demokratikus paraszti pártnak, és ha óvatos és mérsékelt formában is, de hangot adott a birtokos parasztság érdekeinek, sőt nemegyszer az agrár szegénység kívánságainak is. A FKgP a felszabadulás előtt baloldali polgári ellenzéki pártnak számított, az egykori fejdődől konzervatív liberális, fejlődő Eckhardt és a pártvezetés ingadozása, óvatossága ellenére birtokos paraszti körökben népszerű volt, a fasiszta jellegű ellenforradalmi politikai rendszer és a nyíltan fasiszta nyilas mozgalom elleni harca, jóllehet nemegyszer pusztán verbális küzdelem volt, támogatásra talált. A FKgP a felszabadulás után az első időszakban alapvetően mint a paraszti érdekek szószólója jelent meg. A Kisgazdapárt országos választási győzelmét alapvetően a paraszttömegeknek köszönhette, amelyek saját politikai szervezetüknek tekintették, demokratikus pártnak, amely nemcsak a régi horthysta, elnyomó néppellenes rendszer felszámolását ígéri, de védelmet nyújt az esetleges forradalmi átalakulás ellen és megvédi tulajdonukat.

A FKgP azért is került ki győztesen a választási összecsapásból, mert vezetői felismerték, hogy csak úgy tudnak fennmaradni és lépést tartani a munkásosztállyal, ha bizonyos mértékig politikai beállítottságától függetlenül, összefogják valamennyi tulajdonos réteget, s ez a törekvésük az érintettek körében megértésre talált. A pártvezetés tömegkapcsolatai élőbbek, elevenebbek voltak, a pártbürokrácia nem alakul ki, amely vezetőség és tömegek között lefoghatta volna a közvetlen érintkezést. A kisgazda vezérkar a hazai viszonyoknak, a tömegek politikai érettségének jobban megfelelő választási taktikát és agitációt dolgozott ki, és azt ügyesen hajtotta végre. A jelentős választási tapasztalatokkal rendelkező kortesgárda a választások alatt egyetlen komolyabb hibát nem követett el. A Kisgazdapárt egyrészt teljesen általános kérdéseket vetett fel — kapitalizmus vagy szocializmus, demokrácia vagy diktatúra —, másrészt a hétköznapi problémára — közellátás, sorbanállás stb. — sokkal nagyobb

¹⁴⁵ Fórum, 1947. II. sz. 136. l.

figyelmet fordított. Ezzel szemben az MKP fontos politikai kérdéseket (reakció elleni harc, újjáépítés, infláció-megállítás stb.) állított előtérbe, olyan kérdéseket, amelyek jelentőségét akkor a néptömegek történeti okok miatt nem fogták fel eléggé. „A magyar tömegek nem olyan érettek politikailag — ismerte el az MKP —, hogy a szélesebb látókörű politika érdekelt volna őket. A magyar tömegeket kevésbé érdekli a Kommunista párt hároméves programja, az ország felépítésének kérdése, mint az, hogy miért nincs aznap kenyér. Mi érettebbeknek gondoltuk a választókat, és a nagy vonal mellett elhanyagoltuk a napi kérdéseket, amelyek elsősorban a nőket jobban érdeklik.”¹⁴⁶

A kisgazda választói győzelemben nem kis része volt az egyház támogatásának is.

Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokkal, s két héttel később a Tildy-kormány megalakulásával lezárult a politikai hatalom megszerzéséért vívott harc újabb szakasza. A választások tisztázták a politikai erőviszonyokat. A választások alatt már látszottak a magyar demokrácia baloldalának körvonalai, jóllehet a három baloldali párt szorosabb politikai szövetségének megalakítására csak később, hónapok múlva került sor. Ugyanakkor, szintén nem végső formában, megjelent a magyar demokrácia jobboldalának gerincét alkotó kisgazda jobbszárny, a nagyburzsoázia, az állami bürokrácia és a gazdagparasztság legfőbb politikai érdekképviselete. A kispolgári-paraszti demokrácia a magyar belpolitikai spektrum közepén helyezkedett el, amely azonban inkább a magyar demokrácia jobboldala, mint a munkáspártok felé hajlott.

A választásokkal megváltozott a politikai hatalom, elsősorban a kormányzati hatalom belső megoszlása. A baloldali pártok a törvényhozó hatalomban elvesztették azt a fölényüket, amelyet az Ideiglenes Nemzetgyűlésben élveztek, a parlamentben a FKgP lett a többségi párt. A végrehajtó hatalomban azonban ez a fordulat nem zajlott le. A kormányban ugyan a Kisgazdapárt befolyása megnőtt, de a többséget nem sikerült megszerveznie, holott a normális fejlődés esetén ennek kellett volna bekövetkeznie. A nemzetközi helyzet, az ország súlyos belső állapota, a koalíció fenntartása miatt, erről le kellett mondania. Az a korábbi ellentmondás, amely a kormányzati hatalom baloldali többsége és az osztályerőviszonyok jobbfelé való eltolódása között húzóódott, 1945 őszén oldódott, de korántsem számolódtott fel, a jobboldali hatalom átvételére nem került sor. Az ellentét csak új formát öltött, a törvényhozó és végrehajtó hatalom közötti ellentét formájában jelent meg. (A bírói hatalmat most egyenlőre figyelmen kívül hagyjuk.) Így tehát a politikai hatalmon belüli egyenlőtlenség változatlanul fennmarad, a legnagyobb tömegbefolyással és népszerűséggel rendelkező párt a kormányzati hatalomból nem súlyának megfelelően részesedik, a hatalomnak kisebb karéját vallhatja magáénak, mint a politikai súlyát megilletné, míg a baloldali pártok tömegbefolyásukat meghaladó módon részesedtek a kormányzati hatalomból. A Kisgazdapárt számára a hatalom megszerzéséért vívott küzdelem következő lépése nyilvánvalóan csak egy lehetett: a végrehajtó hatalom feletti uralom megszerzése.

Az 1945 őszére Magyarországon kialakult osztály-erőviszonyok, a politikai hatalom struktúrája eltért a környező kelet-európai országokétól. Nálunk a jobboldali erők zömmel a koalíción belül gyülekeztek, míg a környező országok-

¹⁴⁶ OSzK Apróny. T. 1945-ös választások. A bp-i községi választások tapasztalatairól MKP pártnaplói anyag.

ban ezek kívül maradtak a nemzeti erők összefogásán. Romániában Maniu Nemzeti Paraszt Pártja és C. Brătianu Nemzeti Liberális Pártja nem volt már tagja a román Függetlenségi Frontnak, P. Groza kormányzónak jobboldali ellenzékét alkották. Bulgáriában, noha az Agrárpárt tagja maradt a Hazafias Arcvonalnak, annak jobbszárnya, N. Petkov és környezete kilépett és ellenzékbe vonult. Jugoszláviában a Népi Arcvonal a baloldali erőket fogta össze, Lengyelországban Mikolajczyk és Witosz kiléptek a kormányban nagy szerepet játszó, de kommunista vezetés alatt álló Parasztpártból, és önálló pártot kívántak alapítani. Mikolajczyk a kormányt azonban nem hagyta el.¹⁴⁷ Amíg tehát nálunk a magyar demokrácia jobb- és balszárnya együttesen képviseltette magát a nemzeti összefogásban, s a politikai differenciálódás a koalíción belül ment végbe, addig a környező országokban a nemzeti függetlenségi frontok csak a baloldali erőket tömörítették, a jobboldal kivonult vagy kiszorult, s általában nem képviselt komoly erőt. A magyar viszonyok sajátos vonása az is, hogy sehol másutt a környező országokban nem jött létre oly hatalmas gyűjtőpárt jellegű parasztpárt, mint a Független Kisgazda Párt. A környező országokban is voltak agrárpártok, de ezek távolról sem játszottak olyan szerepet hazájuk politikai életében, mint nálunk a FKgP, s ugyanakkor belső differenciálódásuk, a jobb- és baloldal elkülönülése előrehaladottabb volt. Mindez azt jelentette, hogy Magyarországon az osztályviszonyok fejletlenebbek voltak, nem indult meg olyan mértékben a politikai tisztázódás, az ellentétes érdekű osztályok szétválása és elkülönülése, mint a szomszédoknál, illetve mindez nálunk a koalíción belül zajlott le. Az osztályerőviszonyok további világosabb differenciálódásának folyamata nálunk sem váratott sokáig magára.¹⁴⁸

¹⁴⁷ Igazság, 1945. nov. 3.

¹⁴⁸ A nemzetközi összehasonlításra lásd bővebben: *Révai József: A nemzeti összefogás politikája* c. előadását. 1945. nov. 24. PI. Arch. 274 f. 7/52.